

UNIwersytet Papiński Jana Pawła II w Krakowie

**Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego
Studia Podyplomowe z Historii i WOS**

Krzysztof Patrzek

**Księstwo Jaworskie
za panowania Piastów
(1274 – 1392)**

**Praca dyplomowa
napisana pod kierunkiem
dr Elżbiety Piwowarczyk**

KRAKÓW 2010

SPIS TREŚCI:

Wstęp	3
Rozdział I. Charakterystyka Księstwa Jaworskiego i jego władców.....	5
I. 1. Księstwo jaworskie i jego geneza.	5
I. 2. Książęta Jaworscy i Jaworsko-Świdnicy.	7
I. 3. Urzędy w Księstwie.	16
Rozdział II. Gospodarka i stosunki gospodarcze w Księstwie.....	18
II. 1. Charakterystyka wsi.	18
II. 2. Własność feudalna.	19
II. 3. Miasta i mieszczaństwo.....	21
II. 4. Handel, rzemiosło i górnictwo.	23
Rozdział III. Polityka zewnętrzna i wewnętrzna książąt jaworskich.....	26
III. 1. Wobec spraw śląskich.....	26
III. 2. W stosunku do Polski, Czech, Łużyc i Cesarstwa.	27
III. 3. Polityka wobec Kościoła.	32
Zakończenie.....	34
Bibliografia	36

Wstęp

Historia Śląska obfitowała w wiele bardzo interesujących wydarzeń, jako że ziemie śląskie na przestrzeni wieków znajdowały się pod różnym panowaniem. Jednym z najbardziej interesujących okresów historii Śląska był czas rozdrobnienia feudalnego. Śląsk bowiem, od momentu podziału dzielnicowego, a następnie odzyskania go przez synów Władysława Wygnańca stał się swoistą mozaiką księstw, o różnej orientacji politycznej. Zróżnicowane zaś postawy książąt śląskich i ich ambicje wywarły wpływ na kształt i miejsce Śląska w historii Polski, Czech i Cesarstwa.

Tematem pracy jest historia Księstwa Jaworskiego, jednego z bardziej interesujących dzielnic śląskich. Owo Księstwo i jego władcy na przestrzeni niemal stu kształtowali historię Śląska wykazując bardzo różne postawy, od silnie ekspansywnie budujących potencjał gospodarczy, polityczny i militarny, po zachowawcze i neutralne wobec ważnych zjawisk historycznych.

Niestety niewiele publikacji historycznych przekazało nam informację o samym księstwie i jego władcach. Historycy niemieccy poświęcili najwięcej uwagi dwóm ostatnim książętom, gdyż ten czas przypadał hołdowania Śląska Luksemburczykom, a księstwo jaworsko-świdnickie było ostatnią śląską dzielnicą, która się temu procesowi poddała.¹ Samej zaś dzielnicy śląskiej w okresie średniowiecza, przechodzącej burzliwe dzieje w próbach zjednoczeniowych w XIII wieku, aż po proces przechodzenia pod panowanie czeskie w XIV stuleciu poświęcono sporo publikacji.² Natomiast wciąż mało miejsca zajmują opracowania dotyczące historii osobnych ziem, znajdujących się na uboczu głównych wydarzeń; każde z istniejących księstw miało jednak interesujące dzieje. Do tej pory najlepiej zostały opracowane dzieje księstw: opolskiego, wrocławskiego, legnicko-brzeskiego czy głogowskiego.³ Ostatnio też pojawiają się coraz częściej publikacje poświęcone mniejszym księstwom, które nie odgrywały tak wielkiej roli w historii Śląska.⁴

¹ Niemieccy historycy i ich przykładowe opracowania dotyczące księstw śląskich i Śląska: G. B r i r m a n n, *Geschichte des Herzogstums Teschen*, Teschen 1876; J. B l a s c h k e, *Geschichte der Stadt Glogau Und Glogauer Landes*, Glogau 1913 ;

² J. K. H o r w a t, *Księstwo bytomskie i jego podziały do końca XV w*, Gliwice 1990 .

³ Publikacje dotyczyły głównie śląska opolskiego ,cieszyńskiego i górnego : *Studia i materiały do osadnictwa wczesnośredniowiecznego Opolszczyzny*, Opole 1977: F. S z a f r a ń s k i, *Ludwik II brzesko-legnicki. Feudał śląski z doby późnego średniowiecza*, Wrocław 1972; T. S a d o w s k i, *Książęta opolscy i ich państwo*, Wrocław 2001. Publikacje dotyczyły głównie śląska opolskiego ,cieszyńskiego i górnego : *Studia i materiały do osadnictwa wczesnośredniowiecznego Opolszczyzny*, Opole 1977: F. S z a f r a ń s k i, *Ludwik II brzesko-legnicki. Feudał śląski z doby późnego średniowiecza*, Wrocław 1972; T. S a d o w s k i, *Książęta opolscy i ich państwo*, Wrocław 2001; M. P t a k, *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa*

Stąd też rolą niniejszej pracy jest ukazanie zarysu historii Księstwa, które chociaż nie odegrało szczególnie wielkiej roli w historii Śląska, jednak jako ostatnie utraciło swoją niezależność. Podejmę zatem próbę przybliżenia choć w małym stopniu dziejów dzielnicy jaworskiej i jej władców. Pracę zamknę w latach 1274–1394, a zatem od momentu wyodrębnienia księstwa przez Bolesława Rogatkę dla syna Henryka V Grubego do śmierci żony Bolka II, Agnieszki Habzburżanki. Natomiast chronologicznie podzielić możemy istnienie księstwa na dwa okresy: pierwszy od 1274 do 1301 roku, po śmierci Bolka I, kiedy to Księstwo ulega podziałowi na jaworskie i świdnickie, oraz drugi po 1346 roku, po śmierci Henryka I Jaworskiego, gdy oba księstwa tworzą znowu jeden organizm pod względem polityczno-ustrojowo-prawnym, stanowiąc Księstwo Jaworsko-Świdnickie.

Obok ukazania dziejów Księstwa i postaci władców poruszę również sprawy dotyczące gospodarki i ustroju gospodarczego Księstwa na przełomie XIII i XIV wieku. Stosunki gospodarcze panujące na Śląsku w okresie średniowiecza były bowiem niezmiernie interesujące. W Księstwie Jaworskim, podobnie jak w innych częściach Śląska, był to czas szybkiego rozwoju gospodarczego, kolonizacji, rozwoju miast i lokacji wsi. Nastąpił rozwój górnictwa hutnictwa, tkactwa, rolnictwa i innych dziedzin gospodarki księstwa. Pojawiły się kontakty handlowe, rozwój wymiany towarowej, co przybliżyło Księstwo do krajów, z którymi kontakty gospodarcze były prowadzone. Również potężna akcja osadnicza prowadzona w XIII wieku spowodowała przyspieszony rozwój gospodarczy kulturalny, prawny i polityczny. W efekcie uwidocznił się rozwój miast i mieszczaństwa oraz wsi na nowych prawach, powstanie osad górniczych i wzrost znaczenia wydobywania kopalin dla gospodarki księstwa.

Ostatnimi zagadnieniami jakie przedstawię w tej pracy będzie szeroko rozumiana polityka księstwa; omówię ją w trzech aspektach. Osobno ukażę stosunki polityczne w obrębie Śląska oraz w stosunku do spraw Polskich. W kolejnym podrozdziale zwrócę uwagę na prowadzenie polityki zewnętrznej skierowanej do Czech, Brandenburgii, Łużyc i Cesarstwa. Zamknę zaś przedstawienie spraw politycznych Księstwa stanowiskiem wobec Kościoła, gdzie obok wielkich nadań dla klasztorów oraz roztaczaniem nad nimi opieki, książęta prowadzili ciągły spór o daniny i płacenie świętopietrza. Ostatecznie było przecież Księstwem Śląskim, które doprowadziło do ułożenia stosunków z biskupem wrocławskim.

głogowskiego od początku XIV w., Wrocław 1991;

⁴ Z opracowań dotyczących księstw mniejszych należą np.: A. Nowakowski, *Dzieje ustroju i prawa księstwa oświęcimskiego i zatorskiego*, Białystok 1988; J. Kwak, *Miasta księstwa raciborskiego*, Opole 1977; J. K. Horwat, *Formowanie się miast księstwa opolskiego i raciborskiego do połowy XIV w.*, Gliwice 1996; J. Drabina, *Górny Śląsk. Przewodnik historyczny*, Wrocław 2001.

Rozdział I

Charakterystyka Księstwa Jaworskiego i jego władców

I. 1. Księstwo Jaworskie i jego geneza

Udokumentowane dzieje księstwa Jaworskiego sięgają 1274 roku, kiedy to książę Legnicki Bolesław Rogatka wyodrębnił tę samodzielną dzielnicę dla swojego syna Henryka V Grubego; w wyniku podziału, z dawnego księstwa legnickiego odpadła część południowa z okręgami Lwówka, Jawora, Jeleniej Góry, Kamiennej Góry i Bolkowa.⁵ Bolesław Rogatka przygotowywał syna do samodzielnych rządów nad własną dzielnicą przez kilka lat. Kiedy Henryk V Gruby osiągnął pełnoletniość w 1264 roku został dopuszczony do współrządów przez ojca w dzielnicy jaworskiej.

Po śmierci Bolesława Rogatki w 1278 roku, Henryk V opuścił swoją obejmując rządy w Legnicy. Księstwo Jaworskie objęli wówczas we władanie młodsi bracia Henryka, Bernard, który objął Lwówek i Bolko, który przejął panowanie nad Jaworem i Bolkowem. Podział księstwa nie trwał jednak długo, gdyż w 1286 umarł Bernard i ziemie jego weszły ponownie w skład księstwa jaworskiego.

W 1292 roku Bolko poparł zbrojnie swojego brata Henryka Grubego w walce o panowanie nad Księstwem Wrocławskim przeciw prawowitemu spadkobiercy księciu głogowskiemu. Po objęciu Księstwa Bolko otrzymał południową jego część na linii Strzegom- Strzelin- Ziębice.⁶ Po przejęciu tych ziem z okręgami Strzegomia, Świdnicy, Ziębic, Strzelina, Henrykowa i Kamieńca, historycy zaczęli nazywać tę dzielnicę Śląska Księstwem Jaworsko-świdnickim. Za panowania Bolka I jego Księstwo, obok głogowskiego stało się najpotężniejszą dzielnicą Śląska. Wyróżniało się swoim znaczeniem, wzrostem terytorialnym i gospodarczym.⁷ Około 1296 roku Bolko I wszedł w posiadanie okręgu Ślęzy. Po śmierci Bolka I w 1301 roku władze w księstwie przejęła jego żona księżna Beatrycze, sprawując rządy w imieniu trzech małoletnich synów: Bernarda, Henryka i Bolka.

W 1307 roku usamodzielniał się w rządach najstarszy syn, książę Bernard i sprawował władzę w Księstwie do 1312 roku, czyli do momentu usamodzielnienia się młodszego brata Henryka. W 1312 roku Księstwo zostało podzielone między braci, Henryk objął w posiadanie

⁵ W. Wrzesiński, M. Goliński, L. Harc, *Dolny Śląsk*, Wrocław 2006, s. 68.

⁶ W. Korta, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003, s. 91.

⁷ J. Mandziuk, *Historia Kościoła Katolickiego na Śląsku*, t. I, cz. 2, Warszawa 2004, s. 13.

najstarszą część bez okręgu Bolkowa i Kamiennej Góry, natomiast bracia razem objęli władzę nad terenami przyłączonymi do tej dzielnicy po 1290 roku. W taki sposób bracia dokonali podziału na dwa Księstwa: Jaworskie i Świdnickie. Przez Księstwo Jaworskie przebiegały szlaki kupieckie usytuowane na ważnych drogach handlowych przebiegających przez Śląsk, co powodowało dodatkowy impuls do rozwoju gospodarczego, wzrostu zaludnienia i znaczenia miast.⁸ Dzielnicy jaworskiej broniły od południa zamki: Leśna, Świecie, Czocho, Gryf, Chojnik, Bolczów, Wleń oraz miasto warowne Jelenia Góra. W środkowej części ziem znajdowały się zamki w Jaworze i Lwówku. Zachodniej granicy strzegły zamki w Bolesławcu, Kliczkowie i Gościszowie, system obronny uzupełniany był przez warownie rycerskie. Księstwo zachowało swój kształt terytorialny i granice do momentu przejścia Śląska pod panowanie pruskie po 1742 roku.⁹

Terytorium Księstwa Jaworskiego pod względem geograficznym było dość mocno zróżnicowane: rozciągało się od południa poprzez pasma Sudetów (góry Izerskie, Karkonosze, pasma pogórza Kaczawskiego). Od strony zachodniej znajdowały się Bory Dolnośląskie, pozostałe zaś części Księstwa zajmowały tereny nizinne. Największe zaludnienie występowało w okolicach miast Jawora, Lwówka, Świerzawy, Jeleniej Góry; gęstość zaludnienia jednak była mniejsza od pozostałych dzielnic śląskich, co wiąże się z trudnymi warunkami życia w rejonach górzystych. Najlepiej zaludnione tereny były związane z kolonizacją cysterską za czasów Bolesława Wysokiego, Henryka Brodatego i Henryka Pobożnego, kiedy to zakon cysterski przybył na Śląsk do Lubiąża z Pforty i rozwinął się doskonale. Cystersi rozwinęli rolnictwo, budowę stawów i hodowlę ryb (które funkcjonują do czasów współczesnych), tkactwo i rzemiosła.¹⁰

Kolonizacja ziem śląskich rozpoczęta jeszcze w czasach henrykowskich nie ulegała zmianom prawnym, jako że w dalszym ciągu obowiązywały nakazy wydane przez Henryka Brodatego w 1228 roku, a powtórzone przez Henryka III przy lokacji wsi na 50 łanach wznoszono kościół kamienny z murem. W ten sposób powstała liczna sieć kościołów i parafii jeszcze w XIII w. Kolonizację terenów księstwa prowadził książę i klasztory; fundatorami kościołów byli książęta, możni rycerze, ale też na mocy edyktu książęcego społeczności kolonizujące tereny księstwa.¹¹ Mimo dobrych warunków ekonomicznych dla kolonizatorów, nie udało się zasiedlić terenów Borów Dolnośląskich oraz terenów górskich. W toku akcji kolonizacyjnej wykształcił się typ osady tak zwanej ulicówki, jako najbardziej odpowiedni

⁸ K. P o p i o ł e k, *Historia Śląska od pradziejów do 1945r.*, Katowice 1972, s. 32.

⁹ W. W r z e s i ń s k i, M. G o l i ń s k i L. H a r c, *dz. cyt.*, s. 247.

¹⁰ T. S i l n i c k i, *Dzieje i ustrój Kościoła Katolickiego na Śląsku do końca XIV w.*, Warszawa 1953, s. 381.

¹¹ J. M a n d z i u k, *dz. cyt.*, s. 226.

dla wąskich dolin górskich przecinanych strumieniami. Na terenach nizinnych pojawiały się inne typy osad.

Środowisko przyrodnicze występujące w księstwie jaworskim miało związek z występowaniem gleb i ukształtowaniem terenu. Wyróżniamy kilka typów roślinności leśnej, w górach i okolicy Bolesławca przeważały bory. Na południu bory świerkowe, na północy bory sosnowe. Środkowy pas księstwa porastały lasy mieszane, najczęściej bukowe lub dębowe; lasy Bukowe były charakterystyczne dla Pogórza i gór Kaczawskich.¹²

Teren Księstwa Jaworskiego był zatem dość skomplikowany pod względem ukształtowania przyrodniczego i geograficznego. Granice Księstwa były mało korzystne i w razie najazdu tworzyły naturalny bufor w obronie Śląska, stąd były bardzo silnie ufortyfikowane przez Bolka I. Jednocześnie, owo Księstwo było bardzo oddalone od spraw polskich.

I. 2. Książęta Jaworscy i Jaworsko-Świdniccy

Henryk V Gruby był najstarszym synem księcia legnickiego Bolesława Rogatki i Jadwigi pochodzącej z Anhaltu. O wczesnych latach życia Henryka wiemy bardzo niewiele. Na arenie politycznej pojawił się dopiero w latach sześćdziesiątych, kiedy to z ramienia ojca posłował na dwór króla Czech Przemysła Ottokara II. To właśnie z rąk tego władcy odebrał w 1264 roku pas rycerski. W Pradze uczył się też arkanów wielkiej polityki i sztuki prowadzenia wojny. Umiejętność ta przydała się już w trakcie wojen prowadzonych przez jego ojca.

W 1264 roku starzejący się Bolesław Rogatka zdecydował się dopuścić Henryka do współrządów i 1274 wydzielił mu dzielnicę w Jaworze.¹³ Cztery lata później doszło jednak do wydarzeń, które mogły zagrozić dziedzictwu Henryka. Otóż Bolesław Rogatka nie mogąc się pogodzić z utratą księstwa wrocławskiego porwał i uwięził na zamku w Legnicy swojego bratanka Henryka IV Probusa. Czyn ten spotkał się z ostrą reakcją rycerstwa wrocławskiego i sąsiadów Probusa, którzy zorganizowali wyprawę mającą na celu uwolnić księcia wrocławskiego i ukarać Bolesława Rogatkę. Na czele powstałej koalicji wielkopolsko-głogowsko-wrocławskiej stanęli Przemysł II i Henryk III Głogowczyk. Do spotkania obu armii doszło niedaleko Ząbkowic Śląskich, pod Stolcem. Bitwa była zażarta i jak na średniowiecze niezwykle krwawa. Do końca nie było wiadomo, kto w niej zwycięży. Bolesław Rogatka nie wytrzymał napięcia i uciekł z pola bitwy pociągając za sobą część

¹² W. K o r t a, *dz. cyt.*, s. 19.

¹³ J. D o b o s z, J. J a s k ó l s k i, T. J u r e k, *Słownik władców polskich*, Poznań 1997, s.139.

legnickiego rycerstwa. W tym momencie prawdziwym mężem opatrnościowym okazał się Henryk V, który nie tylko nie ugiął się w beznadziejnej wydawałoby się sytuacji, ale doprowadził do świetnego zwycięstwa biorąc do niewoli Przemysła II i Henryka III.¹⁴

W grudniu 1278 zmarł Bolesław Rogatka i Henryk V Brzuchaty dokonał zmiany w podziale ojcowizny. Swoje dotychczasowe Księstwo Jaworskie oddał braciom Bolkowi I i Bernardowi Zwinnemu, sam zaś przejął Księstwo Legnickie, wraz z uzyskaną w wyniku wojny z 1277 roku od Henryka Probusa Środą Śląską. Jako samodzielny książę Henryk kontynuował politykę ojca, przez co znalazł się w opozycji w stosunku do pozostałych książąt śląskich. W 1281 roku przyjął jednak na swoje nieszczęście zaproszenie Probusa na zjazd międzydzielnicowy do Sądowla. Henryk IV Probus łamiąc tam wszelkie zasady gościnności uwięził zaproszonych Henryka III Głogowczyka, Przemysła II i Henryka V, chcąc uzyskać od nich ustępstwa polityczne. Henryk V Brzuchaty wolność odzyskał dopiero w zamian za uznanie się za wasala księcia wrocławskiego.¹⁵

Zwierzchności tej Probusowi nie udało się jednak utrzymać zbyt długo, gdyż już w okresie walk Henryka IV o Małopolskę księcia legnickiego widzimy w bliskich kontaktach w władcą czeskim Wacławem II, który niebawem zgłosił własne pretensje do tej ziemi.¹⁶ Największe wyniesienie Henryka V nastąpiło dopiero w czerwcu 1290 roku, gdy zmarł książę wrocławski Henryk IV Probus. Książę wrocławski przekazał swoją ojcowiznę w testamencie Henrykowi III księciu głogowskiemu. Decyzji tej sprzeciwili się jednak wrocławscy możni i mieszczanie, którzy uważali i nie bez słuszności władcę Głogowa za nazbyt rządzącego silną ręką. Potęga miasta była wystarczająca, aby zmusić Głogowczyka do ucieczki.¹⁷ W jego zastępstwie do Wrocławia zaproszono Henryka V Brzuchatego. Możni liczyli, że książę Legnicy będzie władcą słabym, w którego imieniu będzie można rządzić. Dość szybko jednak przekonali się o swojej pomyłce, jako że Henryk postanowił być władcą z prawdziwego zdarzenia.

Książę głogowski nie zamierzał jednak rezygnować i krok po kroku zaczął wydzierać dla siebie dziedzictwo Probusa. Jeszcze w 1290 roku Henryk V utracił na rzecz swojego głogowskiego kuzyna Krosno nad Odrą, Chojnów, Bolesławiec, Gościszów, Nowogrodziec, Ścinawa, Wińsko, Syców, Uraz, Trzebnica, Milicz i Sądowle. W listopadzie 1293 r. na rozkaz księcia głogowskiego Henryk V został porwany, wolność zaś odzyskał dopiero po trzech miesiącach strasznych cierpień i to za cenę wymienionych przez źródło grodów wraz z

¹⁴ Tamże, s.139.

¹⁵ Tamże, s.140.

¹⁶ Z. B o r a s, *Książęta piastowscy Śląska*, Katowice 1974, s. 161.

¹⁷ J. D o b o s z, J. J a s k ó l s k i, T. J u r e k, *dz. cyt.*, s.146.

okręgami. Dodatkowo książę legnicki zobowiązał się w ciągu pięciu lat wspomagać Henryka III we wszystkich wojnach oraz zapłacić ogromny okup w wysokości 30 000 grzywien srebra.¹⁸

Po odzyskaniu wolności Henryk V był już tylko wrakiem poprzedniego energicznego człowieka. W polityce nie przejawiał po 1294 roku większej aktywności. Z pewnością czuł się w dalszym ciągu zagrożony polityką kuzyna z Głogowa. W tym też celu zdecydował się oddać swoje księstwo pod protekcję Stolicy Apostolskiej. Schorowany Henryk V Brzuchaty zmarł 22 lutego 1296 roku i został pochowany w klasztorze klarysek we Wrocławiu.¹⁹

Bolko I Surowy był drugim pod względem starszeństwa synem księcia legnickiego Bolesława II Rogatki i Jadwigi z Anhaltu. Do śmierci ojca Bolko pojawia się w źródłach bardzo rzadko, gdyż prawdopodobnie był jeszcze zbyt młody, by aktywnie uczestniczyć w awanturniczej polityce Bolesława Rogatki. W grudniu 1278 roku jednak zmarł Bolesław Rogatka. Bolkowi I z dziedzictwa ojcowego dostało się wraz z młodszym bratem Bernardem Księstwo Jaworskie, podczas gdy Henryk V Brzuchaty przejął Księstwo Legnickie. Zgodne współzrządy księcia jaworskiego z bratem trwały do 1281 roku, kiedy nastąpił nowy podział dzielnic i wydzielenie Bernardowi Lwówka Śląskiego.

Jednym z pierwszych zadań przed jakim stanął Bolko, była ochrona swojego skromnego dziedzictwa przed rosnącą potęgą księcia wrocławskiego Henryka IV Probusa. W tym celu postanowił związać się sojuszem z margrabiami brandenburskimi. Współpraca została podkreślona zaręczynami zawartymi wiosną 1279 roku w Szpandawie z Beatrycze – córką Ottona V Długiego. Z powodu małoletniości oblubienicy i bliskiego pokrewieństwa formalny ślub został zawarty ponad pięć lat później, w 1284 roku w Berlinie. Zbliżenie do Askańczyków zaowocowało wkrótce zaangażowaniem się Bolka w zbrojny konflikt z władcą niemieckim Rudolfem I Habsburgiem i Henrykiem IV Probussem. Wyprawa na Wrocław w 1280 roku i na Pragę w roku następnym zamiast spodziewanych sukcesów przyniosła jedynie odwetowe działania księcia wrocławskiego.²⁰

W 1286 roku zmarł bezpotomnie książę lwówecki Bernard Zwinny. Całość Księstwa, zapewne zgodnie z umową zawartą jeszcze prawdopodobnie w 1281 roku zajął Bolko I, dzięki czemu powierzchnia jego państwa wzrosła prawie dwukrotnie. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych Bolko I chcąc uniknąć zagrożenia ze strony rosnącego w siłę Henryka IV

¹⁸ K. J a s i ń s k i, *Rodowód Piastów Śląskich*, t. 2, Wrocław 1977, s. 104.

¹⁹ Tamże, s. 35.

²⁰ Z. B o r a s, *dz. cyt.*, s. 159.

zaczął się zbliżać do władcy Czech, Wacława II. Kilkakrotnie podróżował do Pragi i uczestniczył w wielu uroczystościach, które się odbywały na sąsiednim dworze; w 1289 roku brał udział np. w hołdzie lennym składanym przez Kazimierza bytomskiego Wacławowi II. Sam jednak oparł się dominacji Pragi, wynosząc przy tym drobne korzyści, jak choćby dzierżawienie pogranicznych terenów czeskich z grodem Schombergiem.²¹

Kolejną zmianę w polityce Bolka I przyniosła niespodziewana bezpotomna śmierć w czerwcu 1290 roku Henryka IV Probusa. Nowym dziedzicem Księstwa Wrocławskiego wbrew testamentowi został brat Bolka Henryk V Brzuchaty, który jednak musiał stawić czoła części możnych wrocławskich oraz prawowitemu spadkobiercy Probusa Henrykowi III Głogowczykowi. Bolko zdecydował się udzielić bratu pomocy.²² Cena za nią była dość wysoka, gdyż dopiero po otrzymaniu Świdnicy, Ząbkowic, Ziębic i Strzelina wysłał oddziały posiłkowe do Wrocławia i Legnicy. Pomoc dla Henryka V była jednak niewystarczająca i nie zapobiegła utracie części Księstwa na rzecz Księcia Głogowskiego.

Lata dziewięćdziesiąte to również okres pogorszenia stosunków z sąsiednimi Czechami. Nie znamy przyczyn tego stanu rzeczy, prawdopodobnie mogło tutaj chodzić o chęć zhołdowania władcy jaworsko-świdnickiego. Bolko w celu zabezpieczenia swojej dzielnicy rozpoczął jej intensywną fortyfikację min. budując zamki w Wleniu, Świdnicy, Strzegomiu i Kamiennej Górze. W wojnie z Czechami doskonale zdały rezultat budowane przez Bolka fortyfikacje. Książę jaworski okazał się również wytrawnym politykiem, gdyż kolejnym jego krokiem było zwrócenie się do papieża Bonifacego VIII z prośbą o opiekę, co ostatecznie skłoniło Wacława II do szukania ugody w konflikcie czesko-jaworskim.²³

Na początku 1296 roku zmarł Henryk V Brzuchaty pozostawiając trójkę małoletnich synów. Na opiekuna wybrał swojego najbliższego krewnego księcia jaworskiego Bolka.²⁴ Również w tej sytuacji Bolko starał się wydobyć, jak najwięcej korzyści wymuszając od konającego brata gród w Sobótce. Przejęcie władzy w księstwach brata nie odbyło się jednak bezproblemowo, gdyż Bolko musiał najpierw pokonać opór potężnych możnych wrocławskich, którzy obawiali się, że znany z twardych rządów władca podobne porządki będzie chciał wprowadzić i w tym mieście.²⁵ Wkrótce doszło też do wojny z Henrykiem III głogowskim pragnącym wykorzystać trudności księcia jaworskiego. Także w tym wypadku sukces Bolka był pełny, gdyż nie tylko udało mu się odeprzeć najazd władcy Głogowa, ale

²¹ W. Wrzesiński, M. Goliński L. Harc, *dz. cyt.*, s. 68.

²² Z. Boras, *dz. cyt.*, s. 161.

²³ J. Mandziuk, *dz. cyt.*, s. 155.

²⁴ W. Wrzesiński, M. Goliński L. Harc, *dz. cyt.*, s. 69.

²⁵ K. Jasiński, *dz. cyt.*, s. 85.

dotatkowo zajął grody w Chojnowie i Bolesławcu. Do uregulowania napiętej sytuacji na Śląsku doszło w marcu 1297 roku na zjeździe dzielnicowym w Zwanowicach, gdzie zawarto ostateczną ugodę z księciem głogowskim.²⁶

Ostatnie lata życia Bolko I poświęcił na umacnianiu swojej pozycji najpotężniejszego księcia śląskiego, czego wyrazem było ponowne uznanie się za lennika papieskiego w 1299 roku. Bolko I Surowy zmarł nagle 9 listopada 1301 roku, pozostawiając po sobie trzech synów: Bernarda, Henryka i Bolka II.

Bolko w opinii potomnych zachował się jako władca wybitny, wyróżniający się wśród krewnych ze swojego rodu.²⁷ Był z pewnością niezwykle ambitny, o czym świadczy m.in. bezkompromisowe postępowanie względem brata, z którym nawet w obliczu jego śmierci targował się o kolejne grody. Kiedy jednak przyszło się opiekować bratankami dbał o to, by zachować dla nich całość dziedzictwa. Był także nietuzinkowym strategiem i dobrym gospodarzem, dzięki czemu najbiedniejsza dotąd część Dolnego Śląska mogła niebawem pokusić o ostatnią próbę skonsolidowania Śląska w opozycji do Czech.²⁸

Henryk I jaworski był trzecim pod względem starszeństwa synem Bolka I Surowego i Beatrycze brandenburskiej. W chwili śmierci ojca w 1301 roku był jeszcze małoletni, w związku z czym znalazł się pod opieką matki i jej brata margrabiego Hermana. Od 1307 roku w związku z osiągnięciem wieku uznawanego za sprawny przez starszego brata Bernarda Henryk I stał się jego formalnym współrządcą. Na własną dzielnicę, Jawor z okręgiem, czekał do 1312 roku.²⁹

Henryk I wzorem ojca i brata Bernarda samodzielne rządy starał się prowadzić tak, by nie popaść w zależność lenną któregoś z potężnych sąsiadów. W tym celu Henryk związał się z opozycją antyluksemburską tj. z wdową po Wacławie II, córką króla polskiego Przemysła II, królową czeską i polską Ryksą Elżbietą i potężnym magnatem Henrykiem z Lipy. W 1316 roku Ryksa Elżbieta, wbrew woli króla czeskiego Jana Luksemburskiego, wydała swoją jedyną córkę Agnieszkę za mąż za księcia jaworskiego, co uczyniło z Henryka potencjalnego konkurenta króla Jana do korony czeskiej. Wkrótce po tym wydarzeniu wojska Henryka I zajęły za zgodą Ryksy Elżbiety jej oprawę wdowią z Hradcem na czele, skąd organizował wyprawy wspierające buntowników przeciwko królowi czeskiemu. Do porozumienia z Janem Luksemburskim doszło dwa lata później, dzięki mediacji króla rzymskiego Ludwika

²⁶ Tamże, s. 16.

²⁷ J. Dobosz, J. Jaskólski, T. Jurek, *dz. cyt.*, s. 86.

²⁸ W. Wrzesiński, M. Goliński, L. Harc, *dz. cyt.*, s. 72.

²⁹ J. Dobosz, J. Jaskólski, T. Jurek, *dz. cyt.*, s. 148.

Bawarskiego – Ryksa Elżbieta zdecydowała się wtedy sprzedać swoje uposażenie Luksemburgowi.

W 1319 roku na Waldemarze Wielkim wymarła panująca od XII wieku w Brandenburgii dynastia askańska. Z pretensjami do spadku po nich, jako najbliższy krewny po matce wystąpił Henryk jaworski zajmując zbrojnie wschodnie Łużyce ze Zgorzelcem. Jednocześnie zachodnią część dzielnicy z Budziszynem zajął Jan Luksemburski. Podział ten został zaakceptowany przez formalnego suwerena tych ziem króla rzymskiego Ludwika Bawarskiego. Z utratą części Łużyc nie mógł się jednak pogodzić król czeski, w związku z czym w sierpniu i we wrześniu 1319 roku doszło nawet do krótkiej wojny o sporne terytorium zakończonej układem gwarantującym *status quo* w dzielnicy.

Po 1329 roku przy księciu jaworskim pozostała część dzielnicy łużyckiej z Lubaniem, Żytawą i Przewozem. Miejscowości te Henryk zatrzymał do 1337 roku, kiedy to na mocy układu zawartego we Wrocławiu wymienił je na możliwość dożywotniego władania w księstwie głogowskim.³⁰ Dzięki temu porozumieniu Henryk stał się też niezależnym sprzymierzeńcem korony czeskiej, co uczyniło z niego najpotężniejszego księcia piastowskiego na Śląsku. Współpraca z Luksemburgami zaowocowała jeszcze w 1337 roku otrzymaniem w zastaw Kątów Wrocławskich.³¹

Małżeństwo Henryka z Agnieszką okazało się jednak bezdzietne. Ślub zawarty został formalnie w 1316 roku, choć konieczną z powodu bliskiego pokrewieństwa między małżonkami zgodę papieską uzyskano dopiero siedem lat później. Nie mając następców Henryk zawarł formalny układ o przeżycie ze znacznie młodszym bratankiem Bolkiem II, co umożliwiło krewnemu kontynuację tradycji polityki niezależnej względem Czech.³² Henryk I jaworski zmarł wiosną 1346 roku i został pochowany w kościele cysterskim w Krzeszowie.

Bolko II był najstarszym synem księcia świdnickiego Bernarda i Kunegundy, córki Władysława Łokietka. Władzę w przysługującym mu po ojcu księstwie świdnickim objął w 1326 roku, choć początkowo znajdował się pod opieką stryjów: księcia Ziębic Bolka II i księcia Jawora Henryka, oraz matki Kunegundy.³³

Linie polityczną jego rządów od początku wyznaczało twarde stanie na straży niezależności względem potężnych sąsiadów, zwłaszcza zaś wobec króla czeskiego Jana Luksemburskiego. Do pierwszej poważnej próby sił między księciem świdnickim a królem

³⁰ J. Dobosz, J. Jaskólski, T. Jurek, *dz. cyt.*, s. 148.

³¹ K. Jasiński, *dz. cyt.*, s. 25.

³² W. Wrzesiński, M. Goliński, L. Harc, *dz. cyt.*, s. 109.

³³ Z. Boras, *dz. cyt.*, s. 208.

czeskim doszło już w 1329 roku. Po akcji militarnej i politycznej Jana Luksemburskiego hołdu lennego odmówiła złożyć tylko najbliższa rodzina Bolka – jego stryjowie oraz szwagier Bolka książę głogowski Przemko. Książę świdnicki nie czuł się wtedy jeszcze na siłach zbrojnie walczyć o zachowanie swojej pozycji, tak więc zdecydował się udać na dwór węgierski Karola Roberta, by tam bronić niepodległości swojego władztwa. Następnie w krótkim czasie nawiązał kontakty z królem polskim Władysławem Łokietkiem swoim dziadkiem, by w sierpniu 1329 roku udać się do Włoch do obozu Ludwika Bawarskiego. Częste podróże Bolka II oprócz chęci zabezpieczenia swojego księstwa przed zakusami Luksemburgów, miały także i ukryte znaczenie: doprowadzenie do pokoju i zawarcia sojuszu skierowanego przeciw królowi czeskiemu pomiędzy Wittelsbachami a Władysławem Łokietkiem.

Szeroko zakrojona akcja dyplomatyczna ostatecznie nie zabezpieczyła wystarczająco niezależności księstwa Bolka. W 1331 r. nastąpiła wyprawa Jana Luksemburskiego na Śląsk, co było częścią większej akcji władcy czeskiego zorganizowanej razem z zakonem krzyżackim przeciwko Władysławowi Łokietkowi. O postawie Bolka w czasie tego konfliktu skądinąd nie wiemy nic, ale zadziwiają okoliczności spóźnienia się władcy czeskiego pod umówiony z Krzyżakami Kalisz. Jan został zmuszony do zaangażowania większości swoich sił do uspokojenia sytuacji na Śląsku, oblegając i zdobywając najpierw należący do dzierżaw Bolka gród w Niemczy, by udać się w końcu pod Głogów.³⁴

W 1336 roku nastąpił kolejnym wyłom w niezależnej polityce najbliższych krewnych Bolka – hołd lenny złożył stryj księcia świdnickiego Bolko II Ziębicki. Inną przyczyną było zawarcie umów polsko-czeskich w Trenczynie i Wyszehradzie, w których Kazimierz III Wielki rezygnował z praw do księstw śląskich.³⁵

W następnych latach Bolko II kontynuował politykę współpracy z królami polskim Kazimierzem Wielkim i węgierskim Karolem Robertem, a od 1342 roku z Ludwikiem. W 1338 roku w celu zwiększenia swojej międzynarodowej pozycji Bolko II zdecydował się na ślub z Agnieszką pochodzącą z rywalizujących z Luksemburgami Habsburgów.³⁶ Owocem ścisłej współpracy było zawarcie niezwykle korzystnego układu handlowego otwierającego drogę kupcom z Księstwa Jaworsko-świdnickiego na opanowywaną przez Kazimierza Ruś Halicką.

³⁴ W. K o r t a, *dz. cyt.*, s. 99.

³⁵ W. W r z e s i ń s k i, M. G o l i ń s k i, L. H a r c, *dz. cyt.*, s. 36.

³⁶ K. J a s i ń s k i, *dz. cyt.*, s. 39.

1 stycznia 1345 roku dzięki pośrednictwu Bolka został oficjalnie zawarty sojusz Wittelsbachów, z Kazimierzem Wielkim i Ludwikiem Węgierskim. Powstały w ten sposób obóz antyluksemburski miał okazję sprawdzić się już wiosną tego samego roku, kiedy po uwięzieniu przez Kazimierza Wielkiego wracającego z Malborka Karola, syna Jana Luksemburskiego, ten ostatni zdecydował się skończyć wreszcie z niezależnością jaworsko-świdnickiego Piasta.³⁷ Układu sojuszniczego dochowali wiernie królowie polski i węgierski wkraczając w maju 1345 roku na Śląsk, co wobec konieczności podziału wojsk czeskich umożliwiło Bolkowi wytrzymać oblężenie wojsk czeskich w Świdnicy. Umowy nie dotrzymał za to cesarz Ludwik Wittelsbach, który szybko zawarł separatystyczny pokój. Wojna toczyła się ze zmiennym szczęściem, bez większych sukcesów żadnej ze stron na froncie świdnickim. Nie udało się jednak uniknąć pewnych strat. Jeszcze w 1345 roku Bolko utracił twierdzę w Kamiennej Górze, którą udało mu się odzyskać dopiero trzy lata później. Wkrótce wojna utknęła jednak w martwym punkcie zwłaszcza wobec śmierci w 1346 roku Jana Luksemburskiego, a rok później Ludwika Witellsbacha.³⁸

Do ostatecznego unormowania stosunków księcia jaworsko-świdnickiego z nowym cesarzem Niemiec i królem czeskim Karolem IV doszło jednak dopiero w wyniku arbitrażu Albrechta Habsburga w 1350 roku. Po zawarciu pokoju w Namysłowie w 1348 roku dotychczasowa wybitnie antyluksemburska polityka Bolka straciła rację bytu. Książę świdnicki rozpoczął więc proces zbliżania się do Karola IV, nie rezygnując przy tym z dobrych stosunków z Kazimierzem Wielkim i Ludwikiem Węgierskim. 13 grudnia 1350 roku, nie mając męskiego potomka Bolko II zdecydował się wydać swoją bratanicę Annę za mąż za syna cesarza, zobowiązując się po swojej bezpotomnej śmierci przekazać całość swojego dziedzictwa potomstwu młodych oblubieńców z zachowaniem jednak dożywocia w formie oprawy wdowiej żonie Bolka, Agnieszce Habsburżance. Umowa wobec rychłej śmierci syna Karola IV stała się jednak nieaktualna. Mimo to cesarz postanowił nie rezygnować z próby pokojowego zawładnięcia dziedzictwem Bolkowym proponując siebie jako kandydata na małżonka Anny. Do zawarcia umowy ślubnej doszło na zjedzie monarchów w Wiedniu w 1353 i jeszcze tego samego roku Anna została koronowana na królową czeską i cesarzową rzymską.³⁹

Polityka ścisłej współpracy z Karolem IV Luksemburskim przyniosło Bolkowi II bardzo szybko duże profity w postaci rozszerzenia terytorium księstwa. Jeszcze w 1346 roku zmarł

³⁷ J. Dobosz, J. Jaskólski, T. Jurek, *dz. cyt.*, s. 87.

³⁸ W. Wrzesiński, M. Goliński, L. Harc, *dz. cyt.*, s. 110.

³⁹ Z. Boras, *dz. cyt.*, s. 215.

bezpotomnie stryj Bolka księżę jaworski Henryk I. Wobec braku następców całość swojego dziedzictwa przekazał księciu świdnickiemu, co podniosło znacznie rangę posiadłości Bolka. Faktyczny rozrost terytorialny Księstwa nastąpił dopiero po 1356 roku, kiedy dzięki dobrej gospodarności księcia świdnickiego i zgromadzeniu dużej ilości funduszy mógł Bolko zająć się wykupywaniem zastawów od z reguły mocno zadłużonych książąt śląskich. W ten sposób Bolko stał się właścicielem od 1358 roku Złotego Stoku w księstwie ziębiczkim z kopalniami złota, oraz połowy księstwa brzeskiego i oławskiego wykupionego z rąk Wacława I legnickiego. Rok później, w 1359 roku z ramienia Karola IV otrzymał grody na pograniczu czesko-śląskim z Frydlandem na czele oraz wykupił od książąt cieszyńskich za 2300 grzywien srebra księstwo siewierskie. Wreszcie w 1368 roku wykupił od księcia Ziębic Kąty Wrocławskie.⁴⁰

Dobre stosunki z Karolem IV umożliwiły Bolkowi załatwienie nierozwiązanego od 1331 roku problemu schedy po księciu głogowskim Przemku. W 1360 roku cesarz uznał prawa do tego księstwa wdowie po Przemku, a siostrze Bolka Konstancji. Stan ten utrzymał się krótko, gdyż już rok później wobec śmierci Konstancji Karol IV nadał w dożywotnie władanie w połowie księstw głogowskiego i ścinawskiego Bolkowi II.⁴¹

Jego elastyczność polityczna została doceniona, kiedy w 1363 roku został zaproszony razem z królem polskim do rozstrzygnięcia sporu pomiędzy Rudolfem IV Założycielem i Ludwikiem Andegaweńskim, co było zresztą prologiem do zjazdu monarchów w Krakowie w roku następnym, gdzie zresztą również Bolko uczestniczył.⁴² Bolko II Mały zmarł 28 lipca 1368 roku i został pochowany w klasztorze w Krzeszowie, gdzie do dzisiejszego dnia zachował się jego nagrobek tumbowy. Księstwo jaworsko-świdnickie dostało się, jako oprawa wdowia w ręce księżnej Agnieszki Habsburskiej.⁴³

Agnieszka Habsburska była żoną Bolka II Małego; księżna świdnicko-jaworska, była młodszą córką księcia Leopolda I z dynastii Habsburgów i Katarzyny Sabaudzkiej. W 1338 roku Bolko II poślubił Agnieszkę przez co zwiększył swoją międzynarodową pozycję w rywalizacji z Luksemburgami. Małżeństwo nie pozostawiło żyjących potomków, syn księżęcej pary – Bolesław zmarł w dzieciństwie. Po śmierci Bolka II Małego w 1368 roku Księstwo Świdnicko-jaworskie dostało się w jej ręce jako oprawa wdowia.⁴⁴ Rządziła nim do

⁴⁰ W. Wrzesiński, M. Goliński, L. Harc, *dz. cyt.*, s. 111.

⁴¹ J. Dobosz, J. Jaskólski, T. Jurek, *dz. cyt.*, s. 87.

⁴² Z. Boras, *dz. cyt.*, s. 221.

⁴³ J. Dobosz, J. Jaskólski, T. Jurek, *dz. cyt.*, s. 88.

⁴⁴ Tamże, s. 89.

śmierci w 1392 roku.⁴⁵ Dopiero po jej śmierci, zostało połączone z Koroną Czeską jako wiano bratanicy Bolka II, księżniczki Anny, żony króla czeskiego i cesarza niemieckiego Karola IV.

I. 3. Urzędy w Księstwie

Wyodrębnienie się Księstwa Jaworskiego, a także upowszechnienie się dokumentów pisanych na Śląsku jako świadectwa dokonywanych czynności prawnych spowodowały potrzebę zaistnienia na dworze książęcym ludzi, którzy potrafili pisać i czytać. Oprócz tej umiejętności musieli potrafić sporządzać dokumenty w odpowiedniej formie. Najczęściej spotykanymi urzędami na dworze księstwa jaworskiego były urzędy kancelaryjne zatrudniające kanclerzy, protonotariuszy i notariuszy. Grupa kancelaryjna różniła się od pozostałych grup urzędniczych swym składem duchownym. Do kancelarii należeli kapelani niewątpliwie pisarze dokumentów.⁴⁶

Od panowania Henryka III, na dworach książęcych Śląska przyjął się zwyczaj tworzenia przez notariuszy szkół dworskich.⁴⁷ Pełną reorganizację kancelarii książęcej przeprowadził Henryk V, sposób jej urządzenia został przyjęty na innych dworach śląskich jako wzór. W skład kancelarii wchodził: kanclerz, protonotariusz, notariusze i pisarze. Redakcja dokumentu należała do obowiązków protonotariusza, spisanie zaś dokumentu należało już do obowiązków notariuszy lub pisarzy.⁴⁸ Obok redagowania dokumentów, zadań kancelarii dworskiej należała służba dyplomatyczna. Kanclerz i protonotariusz pełnili funkcje reprezentatywne jako pierwsi ministrowie dworu książęcego.

Sądownictwo książęce reprezentowane było przez urzędy sędziego i Pasłęka. Były to powszechne urzędy na Śląsku w tym okresie. Uposażenie sędziego odbiegało od uposażeń innych urzędników książęcych. Sędzia pobierał zapłatę za swoją pracę z części zasądzonej kary.⁴⁹ Do sędziego dworskiego należało formalne prowadzenie spraw Księstwa.

Komornik odgrywał rolę czołowego urzędnika książęcego. W przeciwieństwie od do innych dzielnic Polski, urząd komornika zyskał swe kompetencje kosztem urzędu wojewody. Komornik był w jednej osobie naczelnikiem zarządzającym skarbem, naczelnikiem dworu, urzędnikiem sądowym. W skład kompetencji komornika wchodziło ponadto: zarząd nad

⁴⁵ K. Jasiński, *dz. cyt.*, s. 39.

⁴⁶ W. Korta, *dz. cyt.* s. 155.

⁴⁷ W. Semkiowicz, *Historia Śląska od czasów najdawniejszych do roku 1400*, t. III, Kraków 1938, s. 587.

⁴⁸ Tamże, s. 589.

⁴⁹ Tamże, s. 607.

kopalniami książęcymi, ogólny nadzór nad skarbem księstwa. Instytucja ta była odwzorowana z Czech.⁵⁰

Innym urzędem, wzorowanym na przykładzie czeskim był urząd marszałka dworu. W Czechach marszałek był odpowiedzialny za zarząd stajnią panującego. Urząd ten miał pierwotnie charakter taki jak w Czechach, z końcem XIII wieku jednak urząd ten zaczął się przekształcać w zarząd dworem, kiedy ta funkcja nie była obsadzona przez komornika.⁵¹

Grupą urzędników książęcych o pochodzeniu niepolskim, były urzędy wójta, lub landwójta. Do kompetencji tych urzędów należało, reprezentowanie księcia na danym obszarze. Podział administracyjny księstwa doprowadził do powstania urzędu landwójta, który odpowiadał za cały okręg będący pod jego pieczęcią. Drobniejszymi sprawami zajmowały się urzędy łowczego, sokolnika, klucznika i piwniczego. Natomiast urzędem stojącym poza całą hierarchią dworską był urząd nadwornego kapłana, zajmującego miejsce poza hierarchią dworską.⁵²

Hierarchia urzędów zmieniała się wraz z książętami władającymi księstwem, trudno jest ustalić starszeństwo szczególnie niższych funkcji.

⁵⁰ Tamże, s. 591.

⁵¹ Tamże, s. 605.

⁵² J. M a n d z i u k, *dz. cyt.*, s. 233.

Rozdział II

Gospodarka i stosunki gospodarcze Księstwa

II. 1. Charakterystyka wsi

Głównym zajęciem ludności Śląska w okresie wczesnopiastowskim było rolnictwo, mające decydujący wpływ na formy osadnictwa.⁵³ Rozwój rolnictwa w Księstwie Jaworskim w XIII i XIV wieku można prześledzić analizując stosunki feudalne panujące na Śląsku.

Zjawisko lokowania szeregu wsi i osad w tym okresie dobiegał końca w XIV wieku; ich liczba stopniowo się stabilizowała. Kolonizacja nieuprawnych ziem należących do panującego księcia, instytucji kościoła i skupionych w rękach bogatych panów miała na celu objęcia ich gospodarką rolną. Zamiana w ziemię uprawną, pastwiska, sady, wprowadzenie nowoczesnych sposobów uprawiania ziemi, nowych rodzajów roślin, stosowanie nowości agrotechnicznych powodowało bogacenie się ludności wiejskiej jak i panów na ziemiach, których lokacje zostały dokonane.⁵⁴

W zależności od warunków geograficznych wsie przyjmowały różne formy – osiedla zwarte i otwarte. Zwarte zwane okolicami skupiały zabudowania wokół centralnego placu, otwarte – gdzie zabudowania miejskie były budowane wzdłuż strumienia, rzeki lub drogi lub tworzyły osadę o rozrzuconych oddalonych od siebie gospodarstwach.⁵⁵ Kolonizacja na prawie niemieckim, na całym Śląsku spowodowała do powstania uporządkowanych wsi i przebudowy starych w formie ulicówki, zabudowy wokół zbiorników wodnych i zaniechania budowy przypadkowo rozsianych gospodarstw.⁵⁶

Kolonizacja wsi doprowadziła też do szybkiego rozwoju gospodarczego Księstwa Jaworskiego mimo nie najlepszych warunków geograficznych. Jednym z ułatwień było osadzanie kolonizatorów na prawach obowiązujących w ich krajach, co z kolei powodowało rozwój prawa w księstwie.⁵⁷ Kolonizacja na prawie niemieckim określała podstawowy zrąb swobód, jakie otrzymywali koloniści walońscy, niemieccy, flamandzcy i holenderscy. Obejmowały one: wolność osobistą, bez względu na pochodzenie społeczne osadników, prawo dziedziczenia, powiększania i zbywania otrzymanej w użytkowanie ziemi, ściśle

⁵³ W. K o r t a, *dz. cyt.* s. 109.

⁵⁴ Tamże, s. 121.

⁵⁵ Tamże, s. 110.

⁵⁶ W. W r z e s i ń s k i, M. G o l i ń s k i, L. H a r c, *dz. cyt.*, s. 81.

⁵⁷ J. M a n d z i u k, *dz. cyt.*, s. 175.

określenie powinności feudalnych, głównie czynszów pieniężnych oraz własny samorząd funkcjonujący na podstawie norm prawa niemieckiego. Zasadzcy byli w ten sposób właściwymi organizatorami osady.⁵⁸

Wielki wkład w rozwój nowoczesnego rolnictwa wnieśli Cystersi, którzy w Księstwie Jaworskim posiadali klasztor w Krzeszowie oraz grandię w Winnicy, wsie: Słup, Osiecznica, Cieplice, Wierzbno, Bardo, Michałków. Wraz z przybyciem cystersów powstała cała sieć stawów gdzie hodowano ryby, zmeliorowano wiele obszarów nie nadających się do tej pory pod uprawę lub na pastwiska. Biali mnisi wprowadzili w Księstwie z powodzeniem uprawę winorośli, sadownictwo, nawożenie pól, hodowlę bydła oraz owiec na terenach górzystych.⁵⁹ Inne, niecysterskie klasztory nie były zainteresowane lokacją wsi.

Podstawą gospodarki wiejskiej była uprawa zbóż. Na terenie Księstwa uprawiano pszenicę, jęczmień, żyto i owies. Powszechna uprawa prosa jako zboża głównie uprawianego obok żyta została zastąpiona innymi rodzajami zbóż, co świadczy o podnoszeniu wydajności produkcji rolniczej. Uprawa prosa uległa redukcji na rzecz jęczmienia, a wiązało się to z rozwojem lokalnych browarów w Lwówku i Świdnicy.⁶⁰

Tak jak na terenie całego Śląska, w Księstwie Jaworskim spotyka się z różnymi rodzajami renty feudalnej. Miała ona postać renty naturalnej, czynszowej oraz mieszanej, czyli czynszowo-naturalnej; w zmiankach nie ma zapisów o rencie odrobkowej. W Księstwie Jaworskim przeważała forma renty czynszowej.⁶¹

Niewiele wiadomo o rozwoju techniki rolnej, o narzędziach do uprawy ziemi jak i o wydajności w gospodarstwach chłopskich jak i we włościach pańskich. Dopiero w czasach nowożytnych tego rodzaju zapisy inwentarzowe były sporządzane. Z zapisów dotyczących całego Śląska możemy jednak wnioskować jaki rodzaj narzędzi był stosowany na wsi w Księstwie Jaworskim. Wzmianki o kuźniach i kowalach mogą świadczyć o tym, że pokrywali oni potrzeby produkcji narzędzi rolniczych na danym terenie.

II. 2. Własność feudalna

Zmiany w księstwie dokonywały się również w obrębie własności feudalnej zarówno świeckiej jak i duchowej. Dotyczyły wszystkich typów tej własności niezależnie od wielkości

⁵⁸ W. Wrzesiński, M. Goliński, L. Harc, *dz. cyt.*, s. 75.

⁵⁹ J. Mandziuk, *Historia Kościoła Katolickiego na Śląsku*, t. I, cz.1, Warszawa 2004, s. 279.

⁶⁰ K. Popiołek, *dz. cyt.*, s. 380.

⁶¹ *Codex Diplomaticus Silesiae* [cyt.dalej: CDS], t. 18, nr 3662, 3753, 42139.

posiadanych dóbr. Własność książęca podczas nadań i wielkich fundacji na rzecz klasztorów znacznie zmalała za pierwszych dwóch władców księstwa jaworskiego. Już książę Henryk I uposażając klasztor Krzeszowski nie dorównał swoim poprzednikom. Wraz z początkiem XIV wieku widzimy znaczne osłabienie darowizn książęcych, mogło to być formą ograniczenia się kurczenia dóbr władcy. W miarę jak rosły potrzeby dworu księstwa, narastały też i długi samego władcy, taka sytuacja wymuszała sprzedaż części dóbr: folwarków, wsi, młynów oraz ziemi. Nabywcami byli najczęściej zasobni rycerze, chcący poszerzyć swoje dobra. Obok sprzedaży części swoich dochodów, książę nadawał szereg posiadłości w lenno. W przypadku Henryka I najchętniej nadawał w lenno dobra znajdujące pod jego panowaniem, ale poza księstwem przykładowo Łużyce. Znamy tu przykłady nadań dla Gebharda z Kwerfurtu i rodom von Baruthi von Penzig.⁶² W tych przypadkach były to ziemie nie integralne z terytorium Księstwa Jaworskiego.

Za Henryka I powoli rozrastała się wielka własność feudalna rycerstwa. Miało na to wpływ szereg nadań książęcych, za zasługi w popieraniu jego polityki i działań zbrojnych. Jednak jeszcze większy był zakup poszczególnych dóbr oraz czynszów od księcia. Transakcje przeprowadzano również pomiędzy poszczególnymi feudałami. Posiadłości rycerskie niejednokrotnie rozrzucone były na terenach różnych księstw, co czyniło ich podległość wasalną bardzo problematyczną. W trakcie składania hołdu lennego rycerz zastrzegał sobie u seniora prawo do niewystępowania zbrojnie przeciw władcy, na którego ziemiach położone są jego dobra. Przykładem może być hołd lenny panów von Kockritz i braci z Łąkoszowa, w których zastrzegają sobie prawo do niewystępowania zbrojnie przeciw księciu jaworskiemu.⁶³ W ten sposób zaczęła pojawiać grupa feudałów skupiających w swoich rękach sporą liczbę majątków, zajmując miejsce na szczeblach drabiny feudalnej tuż za księciem. Obok zamożnych feudałów mamy sporą grupę rycerstwa ograniczonego majątkowo do tylko jednej wsi, bądź nawet tylko jej części; i ta warstwa powoli zaczęła popadać w zależność lenną od możniejszych feudałów.

Powiększała się własność ziemską patrycjatu miejskiego. Wraz z upływem czasu mieszczanie starali się nabywać majątki ziemskie. Skupowali łany bądź czynsze, nie tylko od księcia, ale też od wójtów.

Wzrastała również własność kościelna, chociaż w XIV wieku już nie tak intensywnie jak za pierwszych dwóch książąt jaworskich. Regułą było, że kościoły parafialne w nowo ułokowanych wsiach na prawie niemieckim otrzymywały dwa łany ziemi w uposażeniu.

⁶² Tamże, nr 3780; CDS, t. 30, nr 6649.

⁶³ CDS, t. 18, nr 4509.

Natomiast majątki klasztorne były olbrzymie, choć nadania dla nich dokonywane przez książąt jaworskich w wieku XIV uległy znacznemu ograniczeniu.⁶⁴

Wraz z rozwojem własności feudalnej poszerzył się też i zakres immunitetów. Dora nabywane od księcia otrzymywały w wielu przypadkach pełen immunitet sądowy i ekonomiczny. Coraz bardziej też zawężał się zakres książęcego regale.⁶⁵ Jeszcze za panowania Bolka I Surowego w skład jaworskiego regale wchodziły powszechnie: kolekta, szos, prawo zakładania targów, regale młynne, rybołówstwa, bartnicze i łowieckie. Wraz z pojawieniem się immunitetów i rozrost ich na szeroką skalę, spowodował gwałtowny spadek regale.⁶⁶ Obok feudałów prawo do podatków wykupywały również miasta. W drodze do zniesienia regale, feudałowie i miasta zakładali na obszarze własnych dóbr młyny, bądź kupowali je od księcia. W końcu i książęta nadawali prawo połowu ryb w rzekach i stawach.⁶⁷ Natomiast książęta jaworscy pozostawili sobie wyłączność w pełni nienaruszone na regale łowieckie.

II. 3. Miasta i mieszczaństwo

W momencie wyodrębnienia Księstwa Jaworskiego przez Bolesława Rogatkę dla syna Henryka V Grubego na jego terenie znajdowały się miasta: Jawor, Lwówek, Nowogrodziec, Bolesławiec, Wleń, Jelenia Góra i Leśna. Sieć miejska była dobrze uformowana, i dawała równowagę handlowa niewielkiego księstwa jaworskiego. Wraz z narzuceniem zwierzchnictwa części Łużyc w skład księstwa weszły miasta; Bernstadt, Ostritz, Lubań, Żytawa, Żary, Przewóz i Żagań. Pod czasowym zwierzchnictwem władcy jaworskiego były miasta Kąty, Głogów, Polkowice, a w Czechach: Hradec, Trutnov, Jaromir i Polička. Grody te czasowo były we władaniu Księstwa Jaworskiego, za panowania Bolka I Srogiego i Henryka I.

⁶⁴ J. M a n d z i u k, *dz. cyt.*, t. I, cz.2, s. 187.

⁶⁵ Regalia to dziedziny gospodarki zastrzeżone wyłącznie dla panującego. Te specjalne uprawnienia władcy wynikały z patrymonialnego założenia, iż monarcha jest właścicielem państwa. Choć charakterystyczne dla średniowiecza, niektóre z regaliów utrzymały się przez kilka następnych stuleci. Przykładowe regale to: regale ziemi – cała ziemia w państwie, o ile władca jej komuś nie nadał należała do panującego; regale rybołówstwa- wyłączność połowu ryb; regale sole – wyłączność na wydobycie soli; regale górnicze – wyłączność na wydobywanie kopaliny; regale targu – wyłączne prawo na zakładanie targów; regale grodowe – wyłączne prawo posiadania grodów obronnych; regale karczmy – wyłączność na zakładanie karczm; regale młynne – wyłączność budowy młynów; regale mennicze – wyłączne prawo bicia monety; regale cel – wyłączność na pobieranie cel.

⁶⁶ W. K o r t a, *dz. cyt.*, s. 197.

⁶⁷ CDS, t. 22, nr 4701.

W wyniku wykształcenia się sieci miast za Henryka I proces lokacyjny został zakończony, większość tych miast była lokowana na prawie magdeburskim.⁶⁸ Po połączeniu Księstw Jaworskiego i Świdnickiego za rządów księcia Bolka II sieć miejska powiększyła się o bardzo dobrze rozwinięte grody Księstwa Świdnickiego posiadające lepsze położenie na szlakach handlowych. Znaczenie poszczególnych miast, pod względem politycznym, gospodarczym było różne. Analizując sieć miejską możemy wskazać najlepiej rozwijające się jednostki miast położone na ważnych szlakach handlowych, komorach celnych siedzibie książąt. W Księstwie na szlakach handlowych były ulokowane komory celne; o powołaniu miejsca celnego decydowała sieć dróg, przebiegające granice lub ważne ośrodki wymiany towarowej.⁶⁹

W ramach zwiększania się potrzeb na produkcję rzemieślniczą nastąpił znaczny rozwój sił wytwórczych w rzemiośle, a zatem rozwój miast i zwiększenie się liczby mieszkańców. Obserwuje się stały rozwój siły wytwórczej, rzemieślnicy w miastach pracują już nie tylko na potrzeby feudała, ale również by zaspokoić rynek miasta i okolic.⁷⁰

W wyniku lokacji miast na prawie magdeburskim pojawiła się postać wójta w mieście. Wójt reprezentował urząd książęcy w mieście, jego zaś najważniejszym obowiązkiem było zbieranie czynszów, uczestniczenie w wyprawach wojennych na równi z powinnościami rycerskimi. Wójt miał obowiązek sprawowania niższego sadownictwa nad mieszczanami i ludnością okolicznych wsi.⁷¹

Niewiele jest wzmianek o prawach i obowiązkach mieszczan w Księstwie Jaworskim. Wiadomo, że posiadali w swoich miastach dość liczne gmachy użyteczności publicznej na przykład szpitale i przytułki. Zasadniczym uprawnieniem mieszczan było prawo rządzenia się i sądzenia prawem niemieckim, odrębnym od prawa rycerskiego. Osobne przepisy regulowały zwykle ważniejsze sprawy cywilne bądź karne, zatwierdzane przez panującego. W przypadku kiedy prawa uległy znacznej modyfikacji, książę zatwierdzał ponowne prawa miastu w nowym kształcie. Miasta Księstwa Jaworskiego, a później Świdnicko-jaworskiego korzystały z szerokich pełnomocnictw samorządowych, sadowniczych, zwolnień podatkowych oraz uprawnień po pobierania czynszów, ceł i różnych opłat stanowiących pierwotnie regalia księcia. W XIV wieku dysponowały własną siłą zbrojną, którą mogły w razie potrzeby

⁶⁸ CDS, t. 29, nr 5791.

⁶⁹ W. K o r t a, *dz. cyt.*, s. 112.

⁷⁰ R. D z w o l a k, *Dzieje rzemiosła w Jaworze przyczynek do dziejów miasta*, Jawor 1985, s. 11.

⁷¹ W. K o r t a, *dz. cyt.*, s. 117.

zwielokrotnić, przed różnorodnymi zagrożeniami zewnętrznymi lub wewnętrznymi broniąc swoich interesów, zwalczania rabunków i rozbojów, których ofiarami padali kupcy.⁷²

Znaczny udział mieszczan w strukturze ludności księstwa, powodował wzrost gęstości zaludnienia tej ziemi. Było to możliwe poprzez stopniową redukcję ciężarów feudalnych, wprowadzania nowych ulepszonych metod pracy i gospodarowania. Lepsze zaopatrzenie miast, podniesienie warunków bytowych i odżywiania oraz napływ ludności osadniczej wzmacniały miasta.⁷³ Wraz z rozrostem miast następowały zmiany w stosunkach społecznych w obrębie samego mieszczaństwa. Przeobrażenia te możemy zaobserwować przez pogłębiającymi się podziałami społeczności miejskiej na patrycjat, pospólstwo i plebs.⁷⁴ Umacnianie się kupieckiego patrycjatu miejskiego miast, bogacącego się na handlu międzynarodowym, udział w inwestycjach górniczych, rzemiośle i majątkach ziemskich, dawało tej warstwie uprzywilejowaną pozycję w miastach księstwa. Nieco inaczej kształtowała się sytuacja społeczna wśród rzemieślniczego pospólstwa, które utrzymywało się z drobnotowarowej wytwórczości, i nie miało takich szans do bogacenia się. Jedynie nieliczni rzemieślnicy – mistrzowie mogli się równać majątkiem kupców, byli to na przykład złotnicy.

W strukturze społecznej miast księstwa coraz większą rolę odgrywał plebs. Był także zróżnicowany pod względem warunków bytowych ludzi wchodzących w jego skład, jak i wykonywanych przez nich zawodach. Wspólną cechą plebsu było brak obywatelstwa miejskiego, co z kolei powodowało niemożność z korzystania szeregu należnych praw. Głównymi zajęciami tej warstwy była praca najemna w warsztatach rzemieślniczych, czeladź domowa oraz służba komunalna. W skład biedoty miejskiej wchodził również nie wykonujący żadnych prac, jak: kaleki, żebracy, włóczędzy, szukający kawałka chleba w mieście.⁷⁵ Głównym rezerwuarem biedoty miejskiej była wieś, skąd pochodzili pozbawieni środków do życia, leganie ją opuszczający wolni chłopcy jak i zbiegowie przed uciskiem feudalnym ze strony właścicieli ziemskich.

II. 4. Handel, rzemiosło i górnictwo

Rola wymiany dóbr materialnych i rozwój handlu na Śląsku jak i w Księstwie Jaworskim były źródłem poważnych dochodów. Organizacja i zakładanie targów w miastach

⁷² W. Korta, *dz. cyt.*, s. 219.

⁷³ W. Wrzesiński, M. Goliński, L. Harc, *dz. cyt.*, s. 82.

⁷⁴ W. Korta, *dz. cyt.*, s. 217.

⁷⁵ Tamże.

należało wyłącznie do uprawnień władców. Dla zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom targów książę obejmował je tak zwanym mirem targowym, regulującym postępowanie sądowe w razie naruszenia prawa targowego.⁷⁶ Tego rodzaju zachowanie władcy powodowało poczucie bezpieczeństwa dla prowadzących handel kupców miejscowych jak i przyjezdnych. Zwiększało wymianę towarową poszerzało kontakty gospodarcze pozwalające coraz dalej zbywać wyroby własnej produkcji.

Rzemiosło miejskie w XIII wieku wkraczało w nowe formy organizacji produkcji. Poddane zostały modernizacji młyny wodne wchodzące w skład regale książęcego. Młyny na mąkę napędzane były już nawet kilkoma kołami, ale pojawiły się koła napędzające folusze⁷⁷; szczególnie w miastach gdzie rozwijało się sukiennictwo i tkactwo. Folusze posiadały Jawor i Jelenia Góra. Rozwój tkactwa i sukiennictwa spowodował powstanie cechów sukienników. Jaworskie tkaniny trafiały za pomocą kupców do Anglii, Flandrii, krajów niemieckich.⁷⁸

W miastach Księstwa Jaworskiego istniały inne cechy rzemieślnicze. Spotykamy wzmianki o różnego rodzaju warsztatach rzemieślniczych, kramach i jatkach. W związku z rozwojem specjalizacji rzemieślniczej zwiększała się również liczba cechów. Organizacja cechowa sprzyjała działalności produkcji rzemiosła miejskiego, jednak rozdzielała rodzaj wykonywanych zawodów i zajęć, na przykład tkaczom nie wolno było zajmować się przędzeniem, ślusarzom zabraniano wyrobu noży, łataczom szewskim wyrobu nowych butów itp.⁷⁹ Reakcją na taki stan rzeczy było pojawienie się produkcji rzemieślniczej pozacehowej, które najbardziej się rozwinęło w tkactwie, jednej z najbardziej dochodowych i rozwojowych gałęzi wytwórczości w Księstwie Jaworskim. Konkurentów tkaczy cechowych nazywano partaczami, czyli niezwiązanych z korporacją cechową, podejmujący nielegalną pracę zastrzeżoną dla cechów. Zamieszkiwali oni najczęściej okolice podmiejskie i byli poważną konkurencją dla cechów.⁸⁰ W obronie przed konkurencją tego rodzaju wytwórczości miasta starały się o uzyskanie od księcia Henryka tak zwanego prawa mili. Takie prawo uzyskał Lwówek w 1323 roku i Jawor w 1326 roku.⁸¹ Zgodnie z tym prawem wszelkie rzemiosło i handel w promieniu mili od miasta były zakazane i objęte monopolem mieszczaństwa.

⁷⁶ Tamże, s. 114.

⁷⁷ Folusz – średniowieczna maszyna używana przy wytwarzaniu sukna. Tkaniny przeznaczone na sukno tkano z grubej, zgrzebnej przędzy wełnianej, a następnie poddawano folowaniu (spilśnianiu). Folowanie zwiększające zwartość tkaniny polegało na umieszczeniu tkaniny w foluszu, czyli urządzeniu napędzanym wodą, gdzie stępory (drewniane młoty) uderzały w sukno leżące w stępie (wydrążonej kłodzie). Po folowaniu (obróbce foluszem) sukno skurczone o jedną czwartą naciągano na ramy i suszono na słońcu. Przyp. aut.

⁷⁸ Ch. F. E. F i s c h e r, *Chronik der Schlesischen Kreisstadt Jauer 1008-1817*, Jauer 1818, s. 68.

⁷⁹ W. K o r t a, *dz. cyt.*, s. 210.

⁸⁰ Tamże, s. 211.

⁸¹ R. D z w o l a k, *dz. cyt.*, s. 14

Obok rolnictwa i rzemiosła bardzo ważnym źródłem dochodów książęcych było górnictwo. Już w drugiej połowie XII górnictwo dostarczało Bolesławowi Wysokiemu srebra i złota. Szczytowy okres rozwoju górnictwa tych kruszców przypadł na wiek XIII i pierwszą połowę wieku XIV. Książęta jaworscy eksploatację kruszców prowadzili w Starej Górze, Miedziance, Janowicach, Mikołajowicach oraz później w okolicach Świdnicy.⁸² Obok wydobywania złota i srebra w górach wydobywano miedź, siarkę i kamienie szlachetne. Górnictwem i poszukiwaniem kopalin zajmowali się wyspecjalizowani rodzimi i zagraniczni przedsiębiorcy górniczy. Uzyskiwali oni od księcia odpowiednie pozwolenia do prowadzenia poszukiwań oraz eksploatacji kopalin w zamian za ustalony czynsz i daninę w kruszcu.⁸³ Na takich zasadach działało kilka kopalń w okolicy Lwówka, które przeszły następnie w użytkowanie mieszczan lwóweckich. Już w początkowych czasach wydobywania zaczęły powstawać pierwsze spółki górnicze, zwane gwarectwami. Udziałowcy pracowali razem następnie dzielili się zyskami, z czasem zaczęli zatrudniać robotników najemnych.

⁸² W. Wrzesiński, M. Goliński, L. Harc, *dz. cyt.*, s. 75.

⁸³ W. Korta, *dz. cyt.*, s. 113.

Rozdział III

Polityka zewnętrzna wewnętrzna książąt jaworskich

III. 1. Wobec spraw śląskich

Koniec XIII i początek XIV wieku był dla księstw Śląska okresem dużego rozdrobnienia. Nadmierne rozdrobnienie linii Piastów śląskich doprowadzało do ciągłych podziałów rodzinnych, poszczególni władcy małych państewek ustawicznie walczyli z sobą i zwalczali się w bratobójczych walkach. Podkreślali przy tym pełną niezależność od innych książąt. Takie rozdrobnienie podobnie następowało w państewkach niemieckich, doprowadzało sukcesywnie do osłabienia znaczenia rozdrobnionego śląska⁸⁴.

Księstwo Jaworskie od momentu wyodrębnienia prowadziło własną politykę i umacniało swoją pozycję wśród pozostałych księstw dzielnicy. Książęta jaworscy wraz z usamodzielnieniem, się po objęciu miast Jawora, Jeleniej Góry, Lwówka, Bolesławca zaczęli tytułować się Książętami Śląska i panami na Książu i Jaworze.

Objęcie przygranicznej części Łużyc spowodowało w polityce książąt jaworskich skierowanie uwagi w kierunku spraw czesko-łużycko-brandenburskich i trwałe odwrócenie się od spraw polskich. Po umocnieniu się terytorialnym w 1296 roku, kiedy to Bolko I udzielił pomocy wojskowej swojemu bratu Henrykowi Grubemu otrzymał znaczną część księstwa wrocławskiego, wzmocnił swoją pozycję wśród książąt śląskich⁸⁵. Również wewnętrznie Księstwo stanowiło spójny, dobrze zarządzany organizm państwowy pod względem ekonomicznym, gospodarczym, politycznym i militarnym. W swoim szczytowym okresie rozwoju było jednym z najpotężniejszych księstw Śląska.

Natomiast Henryk I jaworski będąc w stosunku wasalnym w księstwie głogowskim i na Łużycach angażował się w utrzymaniu nienaruszalności granic swojej dziedziny. Ostatni z władców jaworsko-świdnickich Bolko I dbał o to by nie popaść w stosunek lenny z królestwem Czech, jednak po śmierci Jana Luksemburskiego i rezygnacji praw do Śląska jaką złożył Kazimierz Wielki, sytuacja księstwa uległa zmianie. Bolko II wobec takiego obrotu spraw nawiązał dobre relacje Królem Karolem IV, wydając swoją bratanicę Annę za niego, która po bezpotomnej śmierci Bolka i jego żony Agnieszki miała odziedziczyć księstwo.

⁸⁴ J. M a n d z i u k, *dz. cyt.*, s. 11.

⁸⁵ W. K o r t a, *dz. cyt.*, s. 93.

III. 2. W stosunku do Polski, Czech, Łużyc i Cesarstwa

W końcu XIII wieku Śląsk był najbardziej rozdrobniony spośród wszystkich ziem polskich. Ogółem w tym okresie istniało 10 księstw śląskich, były to Księstwa: Cieszyńskie, Raciborskie, Bytomskie, Opolskie, Wrocławskie, Legnickie, Jaworskie, Ścinawskie, Głogowskie i Żagańskie. Większość książąt śląskich dystansowała się od walk mających na celu odnowienie i odbudowę Królestwa Polskiego. Głównymi zabiegami było utrzymanie samodzielności i nienaruszalności terytorialnej własnych księstw.⁸⁶ W tym celu książęta często już małych dzielnic śląskich zawierali układy i sojusze z potężniejszymi dworami królewskimi i książęcymi.

Śląsk znalazł się w orbicie zainteresowań czeskich jeszcze zanim po koronę czeską sięgnął Wacław II. Jednak to właśnie za czasów jego panowania Czechy stały się potęgą środkowoeuropejską i temu należy przypisać fakt większego zainteresowania Śląskiem, terenem położonym na drodze do zdobycia Krakowa. Aby zrozumieć sytuację Księstwa Jaworskiego i jego władców musimy przedstawić tło polityczne końca XIII i XIV wieku.

Pierwszym księstwem, które złożyło hołd lenny Wacławowi II było Księstwo Bytomskie, zarządzane przez Kazimierza. Odbyło się to 9 stycznia 1289 roku.⁸⁷ Prawdopodobną przyczyną tego wydarzenia były obawy przed znacznym wzrostem potęgi Henryka IV wrocławskiego, którego zamierzeniem było zjednoczenie ziem śląskich. Zagrożenie to zniknęło wraz ze śmiercią Henryka IV. Na mocy jego testamentu Księstwo Krakowskie przeszło w ręce Przemysła II, który zrzekł się go na rzecz Wacława II czeskiego w pierwszych dniach stycznia 1291 roku. Księstwo Wrocławskie miało przypaść Henrykowi głogowskiemu, natomiast ziemia kłodzka została zwrócona królowi czeskiemu. Powierzono mu też opiekę nad wykonaniem testamentu – zwłaszcza w księstwie wrocławskim. Mimo to już po miesiącu od śmierci Henryka IV zaczął on starania o nadanie sukcesji wrocławskiej. Pretekstem stało się obalenie przez mieszczan wrocławskich Henryka głogowskiego i poparcie do tronu książęcego Henryka V Grubego.⁸⁸

Najważniejszym celem Wacława stało się opanowanie Księstwa Krakowskiego. Droga do niego wiodła bezpośrednio przez księstwa śląskie. W dniu 17 stycznia 1291 roku w Ołomuńcu – kiedy do wymarszu szykowały się już wojska czeskie – Mieszko cieszyński i

⁸⁶ W. W r z e s i ń s k i, M. G o l i ń s k i, L. H a r c, *dz. cyt.*, s. 73.

⁸⁷ Tamże, s. 71.

⁸⁸ J. M a n d z i u k, *dz. cyt.*, t. I, cz. 2, s.12.

Bolesław opolski zawarł porozumienie z Waławem. W 1292 roku hołd lenny w Opolu, złożyli też książęta: opolski, raciborski, bytomski i cieszyński.⁸⁹

W 1295 roku Waław II próbował wzmocnić swoje stanowisko na Śląsku poprzez narzucenie swojego zwierzchnictwa książętom: wrocławskiemu i świdnickiemu. Wskazuje na to list papieża Bonifacego VIII, którym poddał pod opiekę Stolicy Apostolskiej Henryka V Grubego oraz Bolka jaworsko-świdnickiego, na ich własną prośbę, skierowaną do kurii w Rzymie.⁹⁰

Pozostałe księstwa zdołały utrzymać swoją niezależność mając opiekuna w osobie księcia Bolka jaworsko-świdnickiego. Książę ten – po śmierci Henryka Grubego – stał się też opiekunem Księstwa Wrocławskiego i jego małoletnich sukcesorów: Bolesława, Henryka i Władysława. Po jego śmierci, 9 listopada 1301 roku, pojawił się problem dalszej opieki nad synami zmarłego Henryka V. Z wielu kandydatów na ich opiekuna wybrano w końcu biskupa wrocławskiego Henryka z Wierzbna, aby ostatecznie dnia 8 stycznia 1303 oddać opiekuństwo w ręce króla czeskiego i polskiego Waława II. Sprawował on tam władzę przez ustanowionego przez siebie starostę, do czasu aż najstarszy książę uzyska pełnoletniość.⁹¹ W ten sposób zakończyły się zdobycze czeskie na Śląsku za panowania Przemyślidów.

Proces przejmowanie księstw śląskich przez władców czeskich uległ wznowieniu, kiedy po koronę św. Waława sięgnął Jan Luksemburski. Swoje roszczenia do ziem polskich opierał on na twierdzeniu, że jest spadkobiercą ziem należących kiedyś do Waława II, a więc także korony polskiej. W 1311 roku, kiedy na Morawach wybuchły zamieszki przeciwko nowemu królowi Czech, Bolesław wrocławski (szwagier Jana Luksemburskiego poprzez żonę Małgorzatę) spotkał się z nim i za sumę 8 tysięcy grzywien przekazał mu Opawę.

Tymczasem w Polsce na pierwszy plan wysunął się książę Władysław Łokietek. W 1311 roku zdobył on poparcie panów wielkopolskich w staraniach o sukcesję po Henryku Głogowskim, a w 1314 roku opanował ją całą. Poparcie zdobyte w 1311 umocniło jego pozycję w Polsce i pozwoliło na zainteresowanie się księstwami śląskimi. Pierwszym krokiem w stronę ich pozyskania było małżeństwo zawarte pomiędzy Kunegundą Łokietkówną i księciem świdnickim Bernardem. Krok ten musiał pociągnąć za sobą poparcie innych książąt śląskich, gdyż już w 1315 roku w dokumentach obok Łokietka pojawiają się imiona książąt: oświęcimskiego, bytomskiego i raciborskiego. Księstwa te wybrano nieprzypadkowo, ponieważ stały one na drodze z Pragi do Krakowa i mogły utrudnić ewentualną agresję

⁸⁹ W. K o r t a , *dz. cyt.*, s. 91.

⁹⁰ J. M a n d z i u k , *dz. cyt.*, t. I, cz. 1, s.155.

⁹¹ W. W r z e s i ń s k i , M. G o l i ń s k i L. H a r c , *dz. cyt.*, s. 69.

czeską. Tymczasem po stronie czeskiej w dalszym ciągu opowiadał się książę wrocławski Bolesław, który wspomagał króla czeskiego wojskami.

Wzmocnienie pozycji Łokietka na Śląsku wywołało popłoch wśród słabych książąt. W obawie przed rosnącą potęgą władcy, 20 kwietnia 1324 roku Henryk VI wrocławski poddał swoje księstwo królowi rzymskiemu Ludwikowi za cenę uzyskanie dziedziczości tego lenna w linii żeńskiej.⁹²

Lata 1327 – 1331 okazały się decydującymi w historii Śląska i ostatecznie związały tę dzielnicę z monarchia czeską. Na przełomie stycznia i lutego 1327 roku wojska czeskie stanęły u wrót Bramy Morawskiej. Spowodowało to natychmiastowa reakcję książąt opolskich: Bolesława niemodlińskiego, Leszka raciborskiego, Kazimierza cieszyńskiego i Władysława kozielsko-bytomskiego; 18 lutego 1327 roku złożyli oni hołd Janowi Luksemburskiemu. Nie powstrzymało to pochodu wojsk czeskich na Kraków. 24 lutego tego samego roku w Bytomiu również Jan oświęcimski uznał się lennikiem króla Czech.⁹³

W drodze powrotnej z nieudanej wyprawy krakowskiej w dniach 5 i 6 kwietnia we Wrocławiu Luksemburski odebrał kolejne hołdy lenne od Bolesława opolskiego i Henryka VI wrocławskiego. Ten ostatni był wynikiem długotrwałych rozmów dyplomatycznych, w wyniku których Henryk VI otrzymał Ziemię Kłodzką oraz 1000 grzywien srebra rocznie z królewskiego skarbu i uznał się dożywotnim wasalem króla Czech; po jego śmierci Księstwo Wrocławskie miało przejść pod bezpośrednie władanie Jana.⁹⁴

Po powrocie z wyprawy krzyżowej w 1329 roku Jan Luksemburski zatrzymał się we Wrocławiu, gdzie znów odebrał hołdy lenne. 29 kwietnia w opiekę oddał mu się Jan ścinawski a 9 maja Bolesław brzesko-legnicki, Konrad oleśnicki, oraz Henryk głogowsko-żagański.⁹⁵ Wydaje się jednak, że pomimo to, książęta śląscy mieli sporo swobody w podejmowaniu decyzji. Świadczy o tym fakt, że wielu z nich udało się utrzymać suwerenność jeszcze przez kilka lat.

Po śmierci Przemka głogowskiego, 11 stycznia 1331 roku, spadek po bracie objęli Henryk żagański i Jan ścinawski. Obaj byli już lennikami króla czeskiego.⁹⁶ Tymczasem kasztelania głogowska i tarnowska miały stanowić zabezpieczenie materialne dla wdowy po Przemku – Konstancji, czego dopilnować miał Bolko świdnicki. Tymczasem Jan Luksemburski zażądał poddania sobie Głogowa i wraz ze swoimi wojskami wkroczył do

⁹² W. Korta, *dz. cyt.*, s. 97.

⁹³ W. W r z e ś i ń s k i, M. G o l i ń s k i L. H a r c, *dz. cyt.*, s. 105-107.

⁹⁴ Tamże, *dz. cyt.*, s. 105.

⁹⁵ Tamże, *dz. cyt.*, s. 106.

⁹⁶ Tamże, *dz. cyt.*, s. 106.

miasta po czym – za 2 tysiące grzywien – odkupił od Jana ścinawskiego jego prawa do miasta. Nadał tym samym pozory prawnego przejęcia swojej grabieży i wcielił księstwo głogowskie bezpośrednio do Królestwa Czeskiego.⁹⁷

Prezentując na tym tle politykę Książąt Jaworskich od Henryka V Grubego do Bolka II możemy powiedzieć, że właściwie każdy z nich swoją polityką militarną i gospodarczą umacniał i rozszerzał sukcesywnie Księstwo. Coraz mocniejsze i dobrze zorganizowane, rosło w siłę, a jego znaczenie wśród pozostałych dzielnic śląskich było coraz większe. Położenie księstwa pomiędzy Czechami Wacława II i później Jana Luksemburskiego, a Księstwem Głogowskim, którego książęta obok znacznej części Śląska władali również Wielkopolską i podobnie jak czescy władcy pretendowali do korony polskiej, spowodowało w późniejszym okresie odizolowania się od spraw polskich.

Książęta jaworscy, podobnie jak inni Piastowie śląscy, dbali głównie o własne dzielnice i w nikłym stopniu interesowali się sprawami polskimi. Bolko I umacniając swoje panowanie w Księstwie ściśle współpracował ze swoim starszym bratem Henrykiem Grubym wspierając go w walkach z księciem wrocławskim Henrykiem IV Probussem. Aby uchronić się przed rosnącą potęgą Henryka IV Probusem, Bolko I postanowił zawrzeć sojusz z margrabiami brandenburskimi, jak i zbliżyć się do władcy Czech Wacława II. Zręczna polityka Bolka I wzmocniła jego znaczenie na Śląsku. Podróżował często do Pragi, brał udział w wielu uroczystościach, w 1289 roku był świadkiem hołdu lennego składanego przez Kazimierza bytomskiego Wacławowi II. Sam jednak oparł się dominacji Pragi, uzyskując przy tym drobne korzyści, jak dzierżawienie przygranicznych terenów czeskich. Wspomagając brata Henryka Grubego, po śmierci Henryka Probusem zajął Księstwo Wrocławskie, przyłączając jego część do swojej dziedziny.⁹⁸

Jego następca, Henryk I wzorem swojego ojca swoje rządy prowadził tak by nie popaść w zależność lenną od któregoś z potężnych sąsiadów.⁹⁹ Zajmując zbrojnie wschodnie Łużyce oddalił się jednak od spraw Śląska i polskich, konkurując z Janem Luksemburskim, który przejął zachodnią część Łużyc. W sierpniu i we wrześniu 1319 roku stoczył nawet krótką wojnę z królem czeskim broniąc ostatecznie swoich zdobyczy.¹⁰⁰ W sprawach Śląska Henryk uznawał swego brata Bernarda za reprezentanta na arenie księstw śląskich i poparł jego politykę w sojuszu z Władysławem Łokietkiem.¹⁰¹

⁹⁷ W. Korta, *dz. cyt.*, s. 99.

⁹⁸ Tamże

⁹⁹ J. Dobosz, J. Jaskólski, T. Jurek, *dz. cyt.*, s. 148.

¹⁰⁰ Tamże, s. 150.

¹⁰¹ CDS, t. 18, nr 4212.

Po koronacji Władysława Łokietka na króla Polski, część książąt śląskich nie uznała króla i sama dalej tytułowała się dziedzicami korony polskiej, nie uznając też pretensji do korony Jana Luksemburczyka; część jednak zbliżyła się do korony, jak linie górnośląskie i świdnicka. Natomiast Henryk zachował się bardzo neutralnie tytułując Łokietka królem krakowskim, a Luksemburczyka królem czeskim.¹⁰²

Wraz z osadzeniem się rodu Wittelsbachów w Brandenburgii w tej części Europy doszło do znacznych zmian. Dotychczasowy sojusznik Luksemburczyków stał się w takiej sytuacji zaciekłym konkurentem. Bernard świdnicki przyjął jawną postawę anty czeską, stając się stronnikiem Wittelsbachów, jego zaś brat Henryk jaworski zerwał z aktywną polityką propolską angażując się w sprawy Cesarstwa i rywalizację Luksemburgów i Wittelsbachów. Tym samym książę podjął samodzielną i niezależną politykę, w której odwołał się do autorytetu cesarza.¹⁰³ Prowadząc zręczną politykę pomiędzy obozami książąt śląskich oraz rywalizującymi stronami udało się uniknąć księciu Henrykowi hołdu lennego na rzecz króla czeskiego w kryzysowych latach 1327-1329. Złożenie hołdu lennego przez znaczną część książąt śląskich wzmocniło pozycję czeską na Śląsku. Po tym fakcie doszło do zbliżenia między Henrykiem jaworskim i jego bratankiem Bolkiem II świdnickim oraz Przemkiem głogowskim. Niestety Przemko przedwcześnie zmarł (w 1331 roku) i doszło do interwencji Jana Luksemburskiego w sprawy sukcesji Księstwa Głogowskiego; w wyniku wojny część tego Księstwa została włączona do korony czeskiej. W zamian za zachowanie neutralności podczas agresji czeskiej oraz zrzeczenie się praw do Zgorzelca, Henryk jaworski otrzymał w roku 1336 w lenno Księstwo Głogowskie.¹⁰⁴

W tym samym okresie na Śląsku wyniknął spór z Kościołem o świętopietrze. Spowodował on odsunięcie innych problemów politycznych na dalszy plan, a losy Śląska rozgrywały się w tym czasie na zjeździe w Trenczynie w 1335 r., w Krakowie w 1339 r., i w Pradze w 1341 r. Na Śląsku pozostali już tylko dwaj niezależni władcy : Bolko II sojusznik króla polskiego o orientacji procesarskiej oraz Henryk jaworski. Henryk jaworski zachowujący postawę neutralną, swojej polityce śląskiej balansujący między cesarzem, królem czeskim, a Kazimierzem Wielkim. Postawa ta była spowodowana zagrożeniem Łużyc, gdzie od 1319 r. był lennikiem cesarza, a jednocześnie był lennikiem króla Czech z księstwa głogowskiego. Aktywną politykę śląską prowadził bratanek Henryka jaworskiego Bolko II przy pełnym poparciu stryja.

¹⁰² Tamże, nr 4057.

¹⁰³ CDS, t. 22, nr 4838.

¹⁰⁴ W. W r z e s i ń s k i, M. G o l i ń s k i, L. H a r c, *dz. cyt.*, s.109.

Podczas działań wojennych w 1344 r. kiedy Jan Luksemburski był zaangażowany w działania zbrojne pod Krakowem, obaj książęta wprowadzili w życie wcześniej przygotowany traktat o wzajemnym dziedziczeniu. Henryk jaworski odebrał hołd w Świdnicy 29 czerwca 1345 r., a 1 lipca dwa dni później Bolko II odebrał hołd w Jeleniej Górze. W tym samym roku po pokoju w Pyzdrach Henryk utracił lenno głogowskie, a wiosną 1346 zmarł.

Po śmierci Henryka jaworskiego oba księstwa znowu są połączone w jeden organizm państwowy, którym włada Bolko II. Bolko II skutecznie wprowadza w życie układ zawarty ze stryjem, zachowując całość ziem księstwa. *Jest ostatnim z Piastów śląskich prowadzącym politykę pro polską, niezależnych od Króla Czech.* Po śmierci Jana Luksemburskiego Bolko II doprowadza do normalizacji stosunków z nowym cesarzem Niemiec i królem Czech Karolem IV, zachowuje w dalszym ciągu dobre stosunki z królem polski i Węgier.

III. 3. Wobec Kościoła

Wiek XIII i XIV dla kościoła na Śląsku był czasem szczytowych osiągnięć biskupów wrocławskich. Po nagłej śmierci Henryka Pobożnego nastąpiło postępujące rozdrobnienie ziem tej dzielnicy, a zatem wzmocnienie pozycji biskupa wrocławskiego poprzez uniezależnienie się od silnego księcia z prawem inwestytury tronu biskupiego.¹⁰⁵ Co więcej biskupi wrocławscy osiągnęli poważny sukces uzyskując własne księstwo wraz z tytułem książęcym.¹⁰⁶ Księstwo Nysko-otmuchowskie stało się niezależnym księstwem śląskim władanym przez biskupów wrocławskich; jako pierwszy tytułu książęcego użył biskup Henryk z Wierzbna.¹⁰⁷

Silna pozycja biskupów wrocławskich powodowała konflikty z książętami pozostałych księstw, a głównym problemem było płacenie dziesięciny przez książąt, rycerstwo i poddanych. Ściągalność danin i świętopietrza powodowała szereg konfliktów, w które zaangażowani byli książęta jaworscy. Konflikt ten istniał już przed wyodrębnieniem Księstwa Jaworskiego, jako że wszyscy kolejni władcy dzielnicy jaworskiej mieli problem z płaceniem dziesięciny i świętopietrza. Jednak książę Henryk jaworski podniósł protest przeciw polityce fiskalnej kościoła, przez co popadł w kary kościelne. Również inni książęta energicznie protestowali przeciw świętopietrzu odmawiając zapłacenia, a próby ściągania

¹⁰⁵ T. S i l n i c k i, *dz. cyt.*, s. 138.

¹⁰⁶ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku*, Opole 1996, s. 54.

¹⁰⁷ Tamże, s. 55.

przez biskupa wrocławskiego skutecznie storpedowali dzięki wpływom w kapitule wrocławskiej.¹⁰⁸

Spory o daniny z biskupem wrocławskim nie powodowały braku nadań dla klasztorów, które malały wraz z uszczupleniem włości książęcych.¹⁰⁹ Wszyscy książęta jaworscy byli hojnymi ofiarodawcami na rzecz budowy i uposażania kościołów i klasztorów na terenach ich księstw.

Już w pierwszych latach rządów Henryka V Grubego lokowano zakony na terenie Księstwa. Przykładowo, zakon krzyżowców z czerwoną gwiazdą, otrzymał szpitale w Bolesławcu, Świdnicy, Ziębicach. Zakony żeńskie takie jak magdalenki, benedyktynki czy klaryski znalazły oparcie w książęcych nadaniach w Lubomierzu, Strzegomiu, Nowogrodźcu Lubaniu.¹¹⁰ Bolko I brat Henryka V ofiarował ziemię i uposażenie dla klasztoru w Krzeszowie, a jego następcy otoczyli klasztor opieką książęcą znajdując w nim miejsce pochówku (mauzoleum Piastów Jaworskich). Największe jednak nadania dla klasztorów oraz ich rozwój i osadzanie na terenie księstwa miały miejsce za panowania Henryka V Grubego i Bolka I.¹¹¹ Był to też czas rozwoju i okrzepnięcia sieci parafialnej, na który wywierała wpływ dynamiczna działalność osadnicza. W okresie władania przez Henryka I jaworskiego i Bolka II proces ten został zahamowany poprzez trudności osadnicze, a zaniechanie nowych nadań dla klasztorów związane było z uszczupleniem posiadłości książęcych.¹¹²

W okresie rządów Bolka II nastąpiło jednak ocieplenie stosunków z biskupem wrocławskim, co zaowocowało w 1352 roku zawartą ugodą i zniesieniem interdyktu nałożonego na księstwo po blisko 10 latach.¹¹³ Jednak do końca swoich rządów ów książę miał problemy z wywiązywaniem się z należności fiskalnych wobec biskupstwa. Od tego roku Śląsk płacił daniny według jednolitego systemu.

¹⁰⁸ Książęta posiadali patronat nad zasiadającymi w kapitule, np. książę jaworski miał patronować dwóm prebendom w kolegiacie Św. Krzyża we Wrocławiu.

¹⁰⁹ M. in. Książę Henryk jaworski uposażył licznie klasztor w Lubomierzu – CDS, t. 16, nr 3332.

¹¹⁰ W. W r z e s i ń s k i, M. G o l i ń s k i, L. H a r c, *dz. cyt.*, s. 92.

¹¹¹ *Kościół parafialne budowano we wsiach lokowanych na 50 łanach* – K. Dola, *dz. cyt.*, s. 58.

¹¹² K. Dola, *dz. cyt.*, s. 110.

¹¹³ T. S i l n i c k i, *dz. cyt.*, s. 260

ZAKOŃCZENIE

Podsumowanie ponad stuletniego istnienia samodzielnego Księstwa Jaworskiego, później Jaworsko – świdnickiego oraz roli jaką odegrało na Śląsku, nie jest zadaniem łatwym. Musimy bowiem pamiętać o dość ubogim materiale źródłowym, którym dysponujemy.

Powstające nowe Księstwo rozwijało się dynamicznie dzięki polityce jego władców. Samo położenie Księstwa, na peryferiach Śląska, na niezbyt atrakcyjnych gospodarczo ziemiach, wymagały dużego talentu politycznego od poszczególnych władców w budowie silnego organizmu państwowego. Lokalizacja z dala od ziem należących do Królestwa Polskiego utrudniała prowadzenie polityki propolskiej, stąd też książęta skupili się na rozwoju i umacnianiu swojego Księstwa by zapewnić mu suwerenny byt. Młode Księstwo o surowych warunkach geograficznych nie prezentowało sobą potęgi gospodarczej, która taki byt mogła zapewnić. Było to jedną z głównych przyczyn dla której Bolko I dążył do powiększenia swojej dziedziny o tereny lepiej gospodarczo rozwinięte i dające większe dochody dla Księstwa. Robił to zresztą z dużym powodzeniem, a w jego ślady poszedł Henryk I jaworski i Bolko II Mały jaworsko-świdnicki zachowując do końca suwerenność Księstwa.

Książętom jaworskim nie można odmówić dążenia do maksymalizacji usprawnienia administracji księstwa i sprawnego nim zarządzania; jak na ówczesne czasy byli władcami o nowoczesnym spojrzeniu na te sprawy. Henryk I wprowadził urząd landwójta, by usprawnić administrowanie swoimi ziemiami. Z kolei Bolko I i Henryk I, oparli się na rycerstwie i stworzyli sprawny system lenny. Jednak nie widzimy w Księstwie większych karier rycerskich, przez co możemy przypuszczać, że mimo przychylności wobec rycerstwa, książęta zachowali niezależną pozycję w księstwie. Władcy jaworskiej dziedziny starali się też wygrywać konflikty między mieszczaństwem i rycerstwem, uważając jednak by nie popaść w zbytnie uzależnienie od mieszkańców miast. Możemy tu zauważyć niechęć książąt do dzielenia się władzą w Księstwie z kimkolwiek. W nadawaniu prawa mili dla miast i targów solnych byli prekursorami na Śląsku. Dbali również o rozwój miast, udzielając pomocy w przypadku klęsk żywiołowych; niechętnie jednak patrzyli na procesy dążenia do emancypacji spod ich władzy.

W sferze polityki zewnętrznej, możemy zaobserwować duży talent poszczególnych władców do zachowania niepodległości i powiększania terytorium Księstwa. Wobec nacisków z zewnątrz należy uznać to za sukces. Choć postawa wobec sąsiadów: Polski, Czech i Cesarstwa, była dość płynna by utrzymać maksymalną niezależność, może budzić u

współczesnych kontrowersje. Należy jednak pamiętać, że książęta jaworscy potrafili w sposób umiejętny zawierać sojusze blokujące przeciwników niezależnego księstwa. Henryk I jaworski, który potrafił balansować między królem Czech i Cesarstwem wykazał dużą sprawność polityczną w zachowaniu niezależności. Również zawarcie układu na przeżycie z Bolkiem II i powrót do jedności podzielonego księstwa w odpowiednim momencie świadczą o politycznej przezorności książąt. Niestety brak męskiego sukcesora po Bolku II, po śmierci księżnej Agnieszki żony władcy jaworsko-świdnickiego spowodował, że Księstwo weszło w skład korony czeskiej.

Mając świadomość, że praca nie wyczerpuje tematu, będąc tylko zarysem historii Księstwa Jaworskiego i jego władców w okresie średniowiecza, mam nadzieję, iż stanowi istotny przyczynek do poznania dziejów jednego z mało znanych księstw dzielnicy śląskiej.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Codex Diplomaticus Silesiae, t. 18, C. Grünhagen, C. Wutke. Regesten zur schlesischen Geschichte, 1316 - 1326. Breslau 1898.

Codex Diplomaticus Silesiae, t. 22, C. Grünhagen, C. Wutke. Regesten zur schlesischen Geschichte, 1327 - 1333. Breslau 1903.

Codex Diplomaticus Silesiae, t. 29, C. Wutke. Regesten zur schlesischen Geschichte, 1334 - 1337. Breslau 1923.

II. OPRACOWANIA

Z. B o r a s, *Książęta Piastowscy Śląska*. Katowice 1974.

J. D o b o s z, J. J a s k ó l s k i, T. J u r e k, *Słownik władców polskich*, Poznań 1997.

R. D z w o l a k, *Dzieje rzemiosła w Jaworze, przyczynek do dziejów miasta*, Jawor 1985.

Ch. F. E. F i s c h e r, *Chronik der Schlesischen Kreisstadt Jauer 1008-1817, Jauer 1818*.

A. G r o c h o l s k i, *Na Pogórzu Kaczawskim*, Wrocław 1995.

K. J a s i ń s k i, *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007.

S. J a s t r z ę b s k i, *Jawor i okolice*. Wrocław 1972.

J. K o n d r a c k i, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2001.

W. K o r t a, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003.

M. K u t n e r, *Cysterska architektura na Śląsku w latach 1200-1330*, Toruń 1969.

I. Ł a b o r e w i c z, M. S z k i ł ą d ź, *Jawor i okolice*, Legnica 2005.

J. M a n d z i u k, *Historia Kościoła Katolickiego na Śląsku*, t. 1, cz.1, Warszawa 2003.

J. M a n d z i u k, *Historia Kościoła Katolickiego na Śląsku*, t. 1, cz. 2, Warszawa 2004.

- B. P a n z r a m, *Geschichtliche Grundlgen der altesten schlesischen Pfarrorganisation*, Breslau 1940.
- K. P o p i o ł e k, *Historia Śląska od pradziejów do 1945r.*, Katowice 1972.
- W. R o s z k o w s k i, *Historia Polski*, Warszawa 1991.
- T. S a d o w s k i, *Poczet książąt Wrocławia*, Wrocław 1999.
- T. S i l n i c k i, *Dzieje i ustrój Kościoła Katolickiego na Śląsku do końca XIV w.*, Warszawa 1953.
- S. S z c z u r, K. O ż ó g, *Piastowie*, Kraków 1999.
- P. W i s z e w s k i, *Władysław Łokietek i jego czasy*, Wrocław 2000.
- W. W r z e s i ń s k i, M. G o l i ń s k i, L. H a r c, *Dolny Śląsk*, Wrocław 2006.